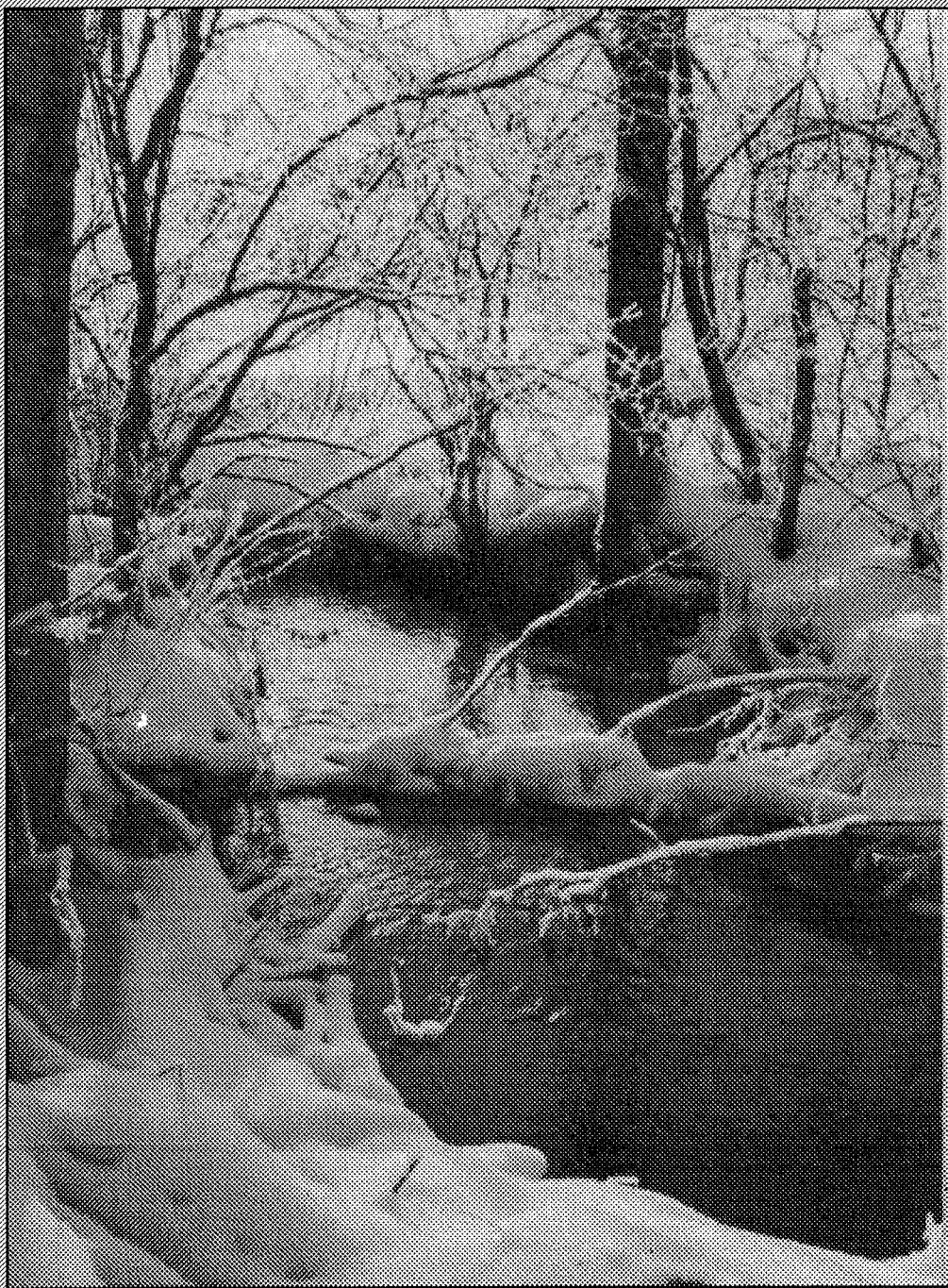

AUKŠTAITIJOS NACIONALINIO PARKO LEIDINYS

LADAKALNIS

4 (50)

1995 spalis-gruodis

Šiame numeryje:
ANP demografinė situacija.
...išdžiūvo dėl kitų priežasčių...
“Keliai” į Jus.
Bumerangas grįžta pas mus.

Turinys

SVEIKINU

Aukštaitijos nacionalinio parko demografinė situacija

3 psl.
4-7 psl.

TAI ĮDOMU

K. Čeponis. Ar Ignalina turi tapti apskrities centru?

7 psl.

VOLUNGĖ

G. Mackonis. Mažasis žiemos esė

8 psl.

Ž. Bulavas. Ekspromtas

8 psl.

D. Fabijonavičiūtė. Te tiki

9 psl.

Š. Janutėnas. Liepsna

9 psl.

A. Čeponis. Ne kaip visi

9 psl.

Žino paukščiai...

9 psl.

ETNOGRAFIJA

Ž. Bulavas. Aukštaitijos nacionalinio parko mokslinė-etnografinė veikla

10 psl.

Pasakoja Marijona Brukštenė-Kriauciuonaitė

10 psl.

Pasakoja Genovaitė Kisielytė

11 psl.

TAI ĮDOMU

Auksinio žiedelio problemos

11 psl.

BROLIO PRANCIŠKAUS PASTOGĖJE

G. Mackonis. Šalia? Nacionaliniame parke!

12 psl.

ŽMOGAUS EKOLOGIJA

Bumerangas skrydyje

13 psl.

VERTA ŽINOTI

A. Čeponis. Yra apie ką pagalvoti

14 psl.

ANP kronika. D. Savickaitė, A. Mameniškis

14-15 psl.

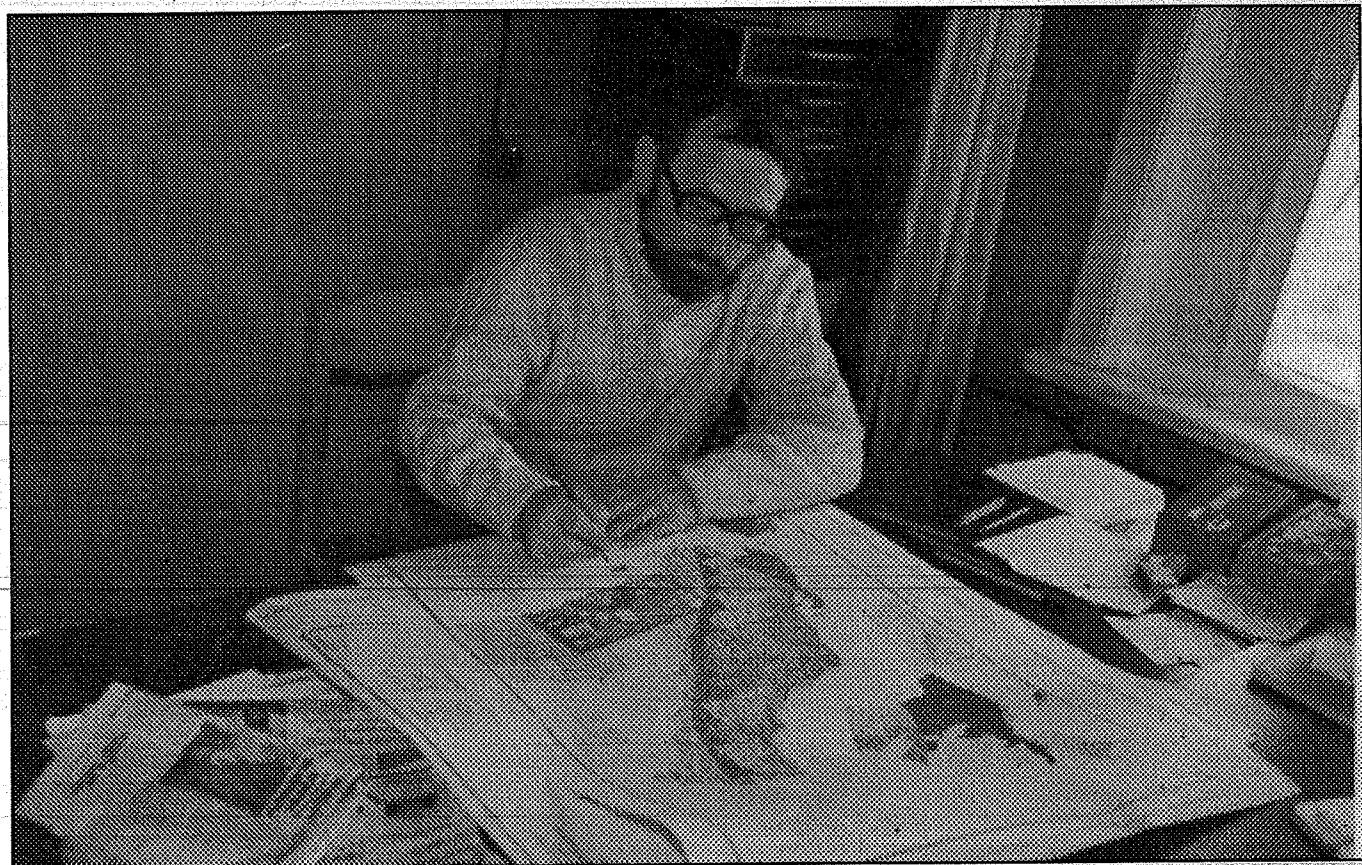
Kviečia ANP

16 psl.

Leidėjas neatsako už autorių nuomonę

Man jau 12-ka metelių. Pasirodžiau aš 1984 metais. Buvau pirmasis Aukštaitijos nacionalinio parko leidinys. Sunkiai mane sekėsi išleisti į pasaulį. Gerai, kad "tverti" mane pradėjo toks užsispyrėlis, kaip Bronius Šablevičius. Jis mane labai norėjo "Volunge" pakrikštyti, bet cenzūra ("Glavltas") nepraleido. Praėjo žmogus dėl manęs kryžiaus kelius, bet, ačiū jam, esu. Tegul ir teko pradžioj vos ne sienlaikraščiu būti. Keitėsi laikai, keitėsi finansavimas, keičiausi ir aš. Va - jau dyvlikti, bet nepamenu, kad nors vienas mano numeris be "kietų" Broniaus pastabų būtų svietan pasirodęs. Lig šiolei kiekviename savo pasiodyme pateikiu ir B. Šablevičiaus straipsnių. Didžioji dalis jų apie jo beviltišką meilę - gamtą. Savotiškai ir gaila, kad mokslą jis labiau už mane - savo tvarinj - myli, vis rečiau suranda laiko man. Dabar jis ir mokslų daktaras, ir pavaduotojas mokslui. Suprantu, kad darbo daug, bet vis tiek labai pasiilgstu jo tiek moksliškai, tiek stilistiškai bei visaip kitaip teisingų straipsnių. Kaip ten bebūtų - aš negaliu neatsiminti, kad 1996 metų sausio 18-ą, mano tévui ar bičiuliui (kaip be-pavadinsiu - nesuklysiu), metai atskaičiavo 50. Nuoširdžiausiai sveikinu ir savanaudiškai linkiu iš didžiujų dienraščių sugržti į mano puslapius.

Manau, kad geriausia dovana Tau - tai, kad aš dar gyvas ir kad jau 50-tas numeris - gal neatsitiktinai, nes noriu viskuo būti panašus į Tave.

AUKŠTAITIJOS NACIONALINIO PARKO DEMOGRAFINĖ SITUACIJA

1995 m. vasarą Šiaurės Norvegijos mokslinių tyrimų institutas organizavo Aukštaitijos nacionaliniame parke poilsiautojų apklausą ir vietos gyventojų demografinius tyrimus. Apklausa buvo atlikta pagal Norvegijos mokslininkų paruoštą metodiką. Tyrimams vadovavo Šiaurės Norvegijos mokslinių tyrimų instituto darbuotojai Odd Inge Vistad ir Bjorn Petter Kaltenborn. Poilsiautojų apklausos anketose buvo labai platus klausimų spektras. Išnagrinėjus šiuos duomenis, bus pateiktos rekomendacijos, kaip reikėtų organizuoti pažintinį turizmą, kad atvykstančieji likti patenkinti ir būtų išsaugota mūsų gamta. Poilsiautojų ir gyventojų apklausą atliko Klaipėdos universiteto rekreacijos specialybės studentai ir Vilniaus pedagoginio universiteto dėstytojas Saulius Stanaitis su asistentais. Jų tyrimo duomenys ir pateikiami.

Aukštaitijos nacionalinis parkas (ANP), vienas vaizdingiausių ir gražiausių Lietuvos kampelių, nuo seno žavę gamtos ir kultūros vertybėmis, nuostabiu kraštovaizdžiu ir senaisiais etnografiniais kaimais. Jau pora dešimtmecčių kaip šioje Šiaurės ryty Lietuvos teritorijoje, įgavusioje nacionalinio parko statusą, vykdomi kraštovaizdžio ir kultūros paminklų saugojimo, retų augalijos ir gyvūnijos rušių gausinimo, pažintinio turizmo ir poilsio plėtojimo darbai.

Aukštaitijos nacionalinis parkas, jau porą dešimtmecčių esantis kaimo gyventojų depopuliacijos zonoje, pasižymi bene blogiausia Respublikoje demografinė situacija, kuria nulémė labai sparčiai mažėjantys kaimo gyventojų skaičius, intensyvė migracija iš kaimų į miestus, neigiamas natūralusis prieaugis ir demografiniu požiūriu labai sena kaimo gyventojų amžiaus struktūra. Labai nepalanki nacionalinio parko gyventojų demografinė padėtis, žymiai išskirianti kitų Respublikos regionų atžvilgiu, gali ateityje neigiamai paveikti šio unikalaus Lietuvos kampelio gyvybingumą, tolesnę socialinė-ekonominę raidą ir įvairiapuses vystymosi perspektyvas, ypač rekreacinių-turistinių funkcijų požiūriu. Iki šiol parko teritorijoje nebuvę atliekami net paprasciausi demografiniai-socialiniai tyrimai. Dėl to aktualiomis tampa teoriškai pagrįstos gyventojų ir gyvenviečių vystymo koncepcijos bei prognozinės demografinės-socialinės ir rekreacines šios teorijos raidos galimybės. Sių tyrimų aktualumas yra akivaizdus, o jų rezultatai galėtų pasitarnauti Aukštaitijos nacionalinio parko tolesnio vystymo moksliniam pagrindimui.

ANP užima 30209 ha teritoriją ir tame 1995 m. 82 kaimuose gyveno 1928 gyventojai. Administraciiniu požiūriu parkas apima keturių apylinkių teritorijų dalis. Pietinėje dalyje yra Kaltanėnų apylinkė, tankiausiai apgyvendinta (24 žmonės/1 km², esant ANP teritorijos vidurkiniu 8,5 žm./1 km²), gausiausia gyventojų skaičiumi ir turėjusi 706 gyventojus, rytinėje dalyje - yra Ignalinos apylinkės dalis su 394 gyventojais, vakaruose - Linkmenų apylinkės didesnė teritorija su 683 gyventojais ir mažiausiai gyventojų turinti bei reciausiai apgyvendinta (tik 1,9 žm./1 km²) Šiaurinė Tauragnų apylinkės dalis, teturinti 145 gyventojus (lent., pav.). Parkas teritorijos plotu, gyventojų ir kaimų skaičiumi sudaro labai nežymiai dalį Respublikos mastu. Todėl jo gyventojų ir gyvenviečių raidos dėsningumas pravartu panagrinėti didesnės teritorijos - Aukštaitijos regiono, vieno iš keturių etnografinių Lietuvos sričių - kontekste bei palyginti tame vykstančius procesus visos Respublikos atžvilgiu. Juo labiau, kad Aukštaitijos regione ir tame esančiame nacionaliniame parke vykstantys demografiniai procesai tarpusavyje tamprai susiję ir žymiai išskiria iš kitų Respublikos regionų. Aukštaitijos regionui pri skirtini Ignalinos, Utenos, Švenčionių rajonai, į kuriuos įeina nacionalinis parkas, bei aplinkiniai Anykščių, Kupiškio, Molėtų, Rokiškio, Zarasų rajonai (pav.). Aukštaitijos regiono aštuoniuojuose iš 44 Lietuvos rajonų (plotas sudaro 17,8% Respublikos teritorijos) 1995 m. gyveno 146,1 tūkst. iš 1191,3 tūkst. Lietuvos gyventojų arba 12,3%. Net ir Aukštaitijos regiono mastu

nacionalinio parko teritorija užėmė nedidelę dalį - 2,6% regiono teritorijos, o parke gyveno tik 1,3% jo gyventojų.

Vienas svarbiausių rodiklių, nustatančių nagrinėjamos teritorijos demografinį potencialą bei atsparumą įvairiems socialiniams-ekonominiams pokyčiams, yra gyventojų skaičiaus kaita. Šiuo požiūriu tiek ANP, tiek visame Aukštaitijos regione yko ypač spartus gyventojų skaičiaus mažėjimas. 1959-1995 m. bendras Respublikos kaimo gyventojų skaičius sumažėjo nuo 1670,8 tūkst. iki 1191,3 tūkst. arba 28,7%, tuo tarpu aštuoniuojuose Aukštaitijos rajonuose - nuo 263,4 tūkst. iki 146,1 tūkst. arba 44,5%, o ANP - nuo 3621 žmonių iki 1928 gyventojų arba net 46,8%. Tuo būdu parko teritorijoje ir visoje Aukštaitijoje gyventojų mažėjė 1,6 karto greitesniais tempais nei visoje Respublikoje ir net dvigubai greičiau nei kai kuriuose Žemaitijos ar Suvalkijos etnografinių sričių rajonuose. Ypatingai spartus ANP gyventojų skaičiaus mažėjimo tempai buvo 1979-1989 m. dešimtmecčiu, kai gyventojų sumažėjo 19,3%. Gyventojų skaičiaus mažėjimas 1959-1995 m. teritoriniu požiūriu nacionaliniame parke buvo labai nevienodas. Lėčiausiai gyventojų mažėjimo tempai buvo kaimo vietovėse, esančiose arčiausiai prie miestų ir miestelių, turinčiu didžiausią socialinė-ekonominį potencialą ir stipriausią įtaką aplinkinėms teritorijoms. Stai ANP Ignalinos apylinkėje, esančioje prie Ignalinos miesto-rajono centro, gyventojų sumažėjo tik 29,4%. Kaltanėnų apylinkėje, kurioje buvo ir pati stambiausia nacionalinio parko gyvenvietė - Kaltanėnų miestelis - gyventojų sumažėjo 42,3%. Linkmenų apylinkė neteko 52,8% žmonių, o rečiausiai apgyvendinta Tauragnų apylinkė - net 63,2% gyventojų.

Gyventojų skaičiaus kaitos dėsningumus nulemia natūralaus ir migracinių gyventojų judėjimo ypatumai, o taip pat gyventojų amžiaus struktūra. Šie rodikliai taipogi labai išskiria Aukštaitijos regione ir nacionaliniame parke iš kitų Respublikos vietovių. Būtent šioje teritorijoje anksčiausiai Lietuvoje prasidėjo kaimo gyventojų depopuliacijos procesas. 1970 metais, kai natūralus prieaugis Respublikoje buvo teigiamas ir sudare 5,2%, keturiuose rajonuose - Anykščių, Zarasų, Ignalinos ir Rokiškio - kaimo gyventojų jau daugiau mirdavo nei gimdavo. Nuo šio laikotarpio jau dviešimt penki metai regione yra patys didžiausias neigiamas natūralusis prieaugis, atskirais metais sudarydamas net - 5-9 %. Aukštaitijos regione šis rodiklis net 4-6 kartus virsydavo Respublikos vidurki, kuris buvo neigiamas 1978-1985 metais, o vėliau iki 1990 m. vėl kaijme nežymiai daugiau žmonių gimdavo nei mirdavo. Aukštaitijos nacionalinio parko gyventojai, priklausydami šiai kritiškai gyventojų reprodukcijos požiūriu teritorijai, taipogi pasižymėjo labai dideliu neigiamu prieaugiu, atskirais metais siekusiui - 6-8 %. Šeimose gimdavo vis mažiau vaikų, gyventojai senėjo, vidutinis šeimos dydis buvo vienas mažiausiai Respublikoje.

Labai sparčiam nacionalinio parko gyventojų skaičiaus mažėjimui dideles įtakos turėjo migracinių judėjimą, kurį galima panagrinėti viso Aukštaitijos regiono pavyzdžiu. Aukštaitijos regiono kaimai ilgą laiką buvo taš "aruodas", kuris aprūpiindavo (Nukelta į 5 psl.)

(Atkelta iš 4 psl.)

gyventojais Lietuvos sostinė ir gretimus didesnius miestus - rajonų centrus. Kaip tik šiame regione laiko požiūriu intensyvi gyventojų migracija į sparčiai augančius Vilniaus, Panevėžio, Utenos miestus prasidėjo anksčiausiai. Šeštame - septintame dešimtmeciuose neigiamas migracijos saldo iš kaimo vietovės čia siekė 15-20 %, ir buvo didesnis nei Respublikos vidurkis. Vėliau jis sumažėjo, bet 1985-1990 m. Aukštaitijoje, dėl prastų ukininkavimo sąlygų, nerentabalaus žemės ūkio, miestietiskų gyvenimo vertybų prioritetu, 1000 gyventojų išvykdavo apie 12 žmonių daugiau nei atvykdavo, esant Lietuvos vidurkiniui - 7%.

Demografiškai labai sena dabartinė ANP gyventojų amžiaus struktūra, nedidelis vaikų ir jaunimo procenetas aikščiai parodo, kad migracijoje kaimas - miestas daugiausiai dalyvavo jaunesnio ir darbingo amžiaus žmonės. Jie važiuodavo į miestus motyti ir dirbt, kur buvo didesnis darbo vietų skaicius ir kur žymiai palankesnės sąlygos iegyti naujas profesijas.

Būtina pabrėžti, kad po nepriklausomybės atkūrimo Lietuvos gyventojų ir gyvenviečių sistemoje prasidėjė nauji demografiniai pokyčiai, kurie iš principo pakeitė ištisus dešimtmecius nusistovėjusią gyventojų kaitą, Aukštaitijos regioną ir Jame esančių nacionalinių parkų palietę tik iš dalies. Jei pirmą kartą XX amžiaus antros pusės istorijoje Respublikos miestų gyventojų skaičius 1991-1995 m. laikotarpiu sumažėjo 31,1 tūkst., o kaimo gyventojų pagausėjo net 12,3 tūkst., tai Aukštaitijos regione ir nacionaliniame parke gyventojų skaičiaus mažėjimo procesas tebesi iš toliau, nors ir lėtesniais tempais. 1991-1995 m. Aukštaitijoje kaimo žmonių skaičius sumažėjo 0,8 tūkst., o nacionaliniame parke santykiai dar spartesniais tempais - 1989-1995 m. - net 94 gyventojais. Spartų paskutinių kelių metų gyventojų skaičiaus mažėjimą nacionaliniame parke pagrindinai nulémė ypatingai deformuota gyventojų amžiaus struktūra, o to pasekoje didelis vyresnio amžiaus gyventojų mirimų skaičius. ANP gyventojų tyrimai, kurių metodika bus aprašyta toliau straipsnyje, parodė, kad tiek nacionaliniame parke, tiek visame Aukštaitijos regione 1989-1995 m. laikotarpyje išliko ypatingai aukštas neigiamas kaimo gyventojų natūralusis prieaugis. ANP kasmet vidutiniškai gimdavo 5 vaikai 1000 gyventojų, o mirdavo 13 žmonių. 1991-1995 m. laikotarpiu didelis neigiamas natūralusis prieaugis buvo visoje Aukštaitijos teritorijoje ir sudarė - 8,6%, kai Lietuvoje šiais metais jis buvo vos ne 4 kartus mažesnis ir siekė - 2,3%. Jei ateityje kardinaliai nesikeis migracijos kryptys ir į nacionalinį parką, kaip ir į visas Šiaurės rytų Lietuvos kaimus nevyks jauni žmonės, šios teritorijos gali laukti demografiniu požiūriu labai liudna ateitis. Tai savo ruožtu gali neisvengiamai turėti įtakos visoms kitoms gyvenimo sferoms: socialinėms, kultūrinėms, ekonominėms, gamtosauginėms, politinėms, o taip pat ir rekreacinėms bei turistinėms ir kt. Reikia akcentuoti labai svarbų demografinio faktoriaus vaidmenį Aukštaitijos kaimo vietovėje, kuris yra dažnai primištas. Optimizmą kelia tai, kad spartai gyventojų migracija iš nacionalinio parko nuo 1989 metų sustojo, ir šią saugomą teritoriją palietė jau naujos migracijos tendencijos, būdingos visai Lietuvai ir pasireiškiančios žmonių gržimui iš miestų į kaimo vietovę. ANP beveik pusės gyventojų tyrimai parodė, kad paskutiniaisiais metais iš migracijoje dalyvavusių 210 žmonių 92 gyventojai arba 43% išvyko iš parko teritorijos, o 118 arba 57% atvyko. Tikiams, kad šis teigiamas migracijos saldo nebus laikinas reiškinys, o tai daug priklausys tiek nuo valstybės paramos, tiek nuo pačių parko gyventojų iniciatyvos pasinaudoti šio nuostabaus gamtos kampelio teikiamomis galimybėmis.

Ypatingas dėmesys ANP demografiniuose tyrimuose buvo skirtas šios teritorijos kaimų, daugiausiai senų, turinčių etnografinę-kultūrinę vertę, tinklo formavimuisi bei gyventojų skaičiaus analizei įvairaus didumo kaimuose, šiuos rodiklius lyginant su atitinkamais Respublikos gyvenviečių sistemos rodikliais. Apibūdinant Lietuvos kaimo gyvenviečių tinklo ypatumus pažymėtina, kad:

- kuo mažesnis kaimų dydis, tuo didesnis jų tankumas teritorijoje;

- kuo tankesnis nedidelių kaimų tinklas, tuo spartesni jų mažėjimo tempai;

- retesnis didelių kaimų tinklas yra atsparesnis ekonominiam socialiniams pokyčiams (Stanaitis, 1990).

Paminėti Respublikos kaimų tinklo ypatumai ne visai tinkia ANP teritorijai. Nagrinėjamas parkas priklauso ypač smulkiai (vidutiniškai 24 žmonės 1 kaimo), bet vidutinio tankumo (36 kaimai 100 km) kaimų zonai. Čia kaimai vieni smulkiausių vienoje Respublikos teritorijoje, nes vidutinis kaimo dydis Lietuvoje šiuo metu yra 62 gyventojai, o kai kuriuose Vakaruose Lietuvos rajonuose, kaip Kretingos, Šilutės, kaimų dydis siekia net 110-120 gyventojų. Akivaizdu, kad svarbiausiai įtaka retam kaimų tinklui turi miškai (20,5 tūkst. ha) ir ežerai (4,5 tūkst. ha), kurie apima net 83% parko teritorijos (Šablevičius, 1990). Atskirose apylinkėse kaimų dydžio ir tankumo rodikliai labai skiriasi. Kaltanėnų apylinkėje, kurioje yra ir pats didžiausias parko Kaltanėnų miestelis, turintis 314 gyventojų, vidutinis kaimo dydis yra 37 gyventojai, o kaimų tankumas net 65 kaimai 100 km. Ypač retas (15 kaimų 100 km) labai smulkiai (13 žmonių 1 kaimo) kaimų tinklas Tauragnų apylinkėje, kurią beveik visą dengia miškai. Būdingas Lietuvos teritorijai kaimo gyvenviečių sistemų ypatumas, kad maži kaimai greičiau praranda gyventojus, o vėliau ir visai išnyksta ANP teritorijai būdingas tik iš dalies. Kaimų tuščėjimo procesas parke vyko labai sparčiai. 1959-1995 metų laikotarpiu kaimų dydis sumažėjo vos ne per puse, nuo 45 iki 24 žmonių vidutiniškai 1 kaimo. Tačiau jei Respublikoje 1959-1989 metais pačių kaimų skaičius sumažėjo nuo 25,1 tūkst. iki 19,5 tūkst. arba 22,3%, tai ANP išnyko vos vienas kitas kaimelis. Tam įtakos pagrindinai turėjo du faktoriai. Pirma, dideli parko miškų plotai, suskaidytas reljefas, smėlingi dirvožemiai nebuvu itin palankus intensyviajam žemės ūkio vystymui ir gamybos koncentracijai. Būtent šie procesai kitose Respublikos teritorijose skatino beatodairišką kaimų tinklo griovimą ir masišką vienkiemiu ir mažu kaimų likvidavimą. Tačiau nepalankios žemės ūkio vystymui sąlygos dalinai stimuliavo pačių ANP gyventojų išvykimą į miestus. Be to, istoriniu požiūriu si Respublikos dalis mažiausiai patyrė valakinės ir vėlesnių reformų pakitimus. Antra, labai svarbią reikšmę suvaidino nacionalinio parko, kaip saugotinos teritorijos, statuso suteikimas, igalinės išsaugoti besivystančius mažuosius senovinius kaimelius.

Pastaraisiais dešimtmeciais vykstantis Lietuvos kaimo gyvenviečių kitimas pagal dydį rodo, kad gyvenvietėms būdinga vis didėjanti diferenciacija pagal žmonių skaičių. Nuolat mažėja vidutinio dydžio kaimų. Nedaugelis jų išauga iki didelių gyvenviečių, o pagrindinė dalis šių kaimų dėl gyventojų skaičiaus mažėjimo pereina į mažų ir smulkų kaimų grupę. ANP ir visos Lietuvos kaimų dydžio ir gyventojų koncentracijos skirtingo dydžio kaimuose palyginamoji charakteristika atskleidžia ženklią

(Nukelta į 6 psl.)

AUKŠTAITIJOS NACIONALINIO PARKO KAIMO GYVENVIEČIŲ APIBŪDINIMAS

Apylinkė	Vidutinis kaimo dydis (žm. skaičius)	Vidutinis kaimo teritorijos dydis (km ²)	Vidutinis atstumas tarp kaimų (km)	Gyventojų tankumas (2m./km ²)
Linkmenų	18	1,6	1,3	11,3
Tauragnų	13	6,8	2,6	1,9
Kaltanėnų	37	1,5	1,2	24,3
Ignalinos	28	3,8	1,9	6,4
Iš viso nacionaliniame parke	24	2,8	1,7	8,5
Aukštaitijos regione	28	2,3	1,5	12,5
Lietuvoje	62	3,3	1,8	18,7

(Atkelta iš 5 psl.)

nagrinėjamos teritorijos ir Respublikos kaimo gyventojų ir gyvenviečių sistemos diferenciaciją. Lietuvos kaimus pagal dydį priūmsta skirstyti į smulkius (iki 50 žmonių), mažus (51-100 žmonių), vidutinius (101-200 ir 201-500 žmonių), didelius (501-1000 žmonių) ir stambius (virš 1000 žmonių) (Vaitekūnas, 1989). ANP didžiausią dalį kaimų - net 47 kaimus arba 57,3% jų skaičiaus sudarė patys smulkiausi, vienkieminiai kaimai, turintys iki 10 žmonių, o 1995 m. juose gyveno 233 gyventojai arba 12,1% viso ANP gyventojų skaičiaus. Šie kaimai ir sudaro dabartinę nacionalinio parko gyvenviečių sistemos specifiką ir išskirtinumą iš kitų teritorijų tarpo. Tokių smulkų kaimų pries 36 metus buvo 4 kartus mažiau, o juose ir gyveno tik 2% parko žmonių. Kadangi šiuose vienkieminiuose kaimuose gyvena pagrindinai tik senyvi, pensijinio amžiaus žmonės, kaip niekad anksčiau išskyla šiu kaimų išlirkimo pavojus. Respublikoje tokio didumo gyvenvietės 1989 m. tesudarė 38,9%, o jose gyveno tik 3% gyventojų.

Teritoriniu požiūriu daugiausia kaimų, turinčių iki 10 gyventojų - net 65% buvo Linkmenų apylinkėje, kitose apylinkėse jos sudarė apie pusę gyvenviečių (pav.). Ypač sumažėjo kaimų, turėjusių 26-50 gyventojų. Visame parke tebuvo tik vienas Salų kaimas su 26 gyventojais. Daug tokio didumo kaimų sunykė per ši kelių dešimtmecius metų laikotarpį, nes 1959 m. tokų gyvenviečių buvo beveik trečdalis (lent.). Devyni nacionalinio parko kaimai priklauso mažų kaimų grupei, turinčiai 51-100 gyventojų. Būtent šiose gyvenvietėse, iš kurių paminėtini senieji istoriniai kaimai Ginučiai, Ožkiniai, Gaveikėnai, Vašniūnai, Meironys ir kiti, gyveno didelė ANP gyventojų dalis - beveik trečdalis žmonių. Aukštaitijos nacionaliniame parke 1995 m. tebuvo 4 vidutinio didumo gyvenvietės, turinčios 101-500 gyventojų. Tai Grikiapelė (109 žm.) ir Antalksnė (177 žm.) Linkmenų apylinkėje, Kaltanėnai (314 žm.) ir Palūšė (133 žm.) Ignalinos apylinkėje. Tyrimams nebuvo ištraukta pastarojoje apylinkėje esanti labai išaugusi Strigailiškio gyvenvietė, per kurią eina nacionalinio parko riba ir kuri architektūrišiu bei etnografiniu-kultūrišiu požiūriu nebūdinga nacionaliniams parkui. Būtent vidutinio didumo kaimų, nors šiuo metu juose gyvena pagrindinė ANP gyventojų dalis - 38% žmonių, dvigubai sumažėjo nuo 1959 metų.

Praktinę reikšmę socialiniams-ekonominiams, kultūriniam ir rekreaciniams-turistiniams tikslams gali turėti ir vidutinis kaimo teritorijos dydis, kuris nedidelėje parko teritorijoje labai skiriasi. Ypatingai didelis kaimo teritorijos dydis mažai apgyvendintoje miškingoje Tauragnų apylinkėje - net 6,8 km ir tik 1,5 km teritorijos ploto apima Kaltanėnų apylinkės kaimai. Nevenodas kaimų tinklas sąlygoja ir įvairius atstumus tarp kaimo gyvenviečių atskirose apylinkėse, kurie svyruoja nuo 1,2 km Kaltanėnų iki 2,6 km Tauragnų apylinkėse.

Turint tikslą detaliau ištirti ANP gyventojų demografinius rodiklius, kurių neatspindi rajoninė ar valstybinė statistika, iš ūkiniių knygų, esančių visose keturiose parko apylinkėse, buvo registruojami duomenys apie gyventojus 1989-1995 m. laikotarpiu. Iš pagrindinių demografinių rodiklių buvo analizuojami gyventojų skaičius kaime ir atskirose sodybose, natūralus prieaugis, migracijos kryptys, amžiaus struktūra, išsimokslinimo lygis. Analizei atrinkti 22 kaimų 940 gyventojų iš 1995 m. 82 kaimuose gyvenusių 1928 žmonių. Beveik pusės 48,7% ANP gyventojų duomenys pakankamai atspindi bendrą demografinę šios teritorijos situaciją. Daugiausia gyventojų buvo surašyta Ignalinos apylinkėje - iš 8 kaimų net 353 žmones arba 90% iš visų gyvenančių apylinkėje. Kaltanėnų apylinkėje 3 kaimų 400 žmonių (su pačiu Kaltanėnų miesteliu) arba 57%, Linkmenų apylinkėje 6 kaimų 143 gyventojai arba 21% ir Tauragnų apylinkėje 5 kaimų 44 gyventojai arba 30%.

Kaimai ir jų gyventojai tyrimams parinkti atsižvelgiant tiek į gamtinę-geografinę, tiek į ekonominę-geografinę situaciją. Šie atrankiniai kaimai išsibarsčia gana tolygiai ANP teritorijoje ir yra prie ežerų, įvairaus kalvotumo reljefe, apsupti tankių miškų ar išskirę plynėsnėje vietovėje. Kai kurie kaimai yra labai pato-

gioje transporto atžvilgiu padėtyje, prie svarbių kelių, o prie kai kurių kaimų privažiavimas išties sunkus. Vienas svarbiausiai faktorių atrenkant kaimus buvo jų rekreacinis-turistinis potencialas. Todėl didelis dėmesys buvo skiriamas kaimų patrauklumo (atraktyvumo) faktoriui. Visose apylinkėse buvo stengiamasi išskirti labiausiai turistų ir poilsiautojų lankomus senuosius etnografinius kaimus, tokius kaip Šuminai, Strazdai, Vaišnoriskės, Salos, tiek tradiciškai poilsiautojų mėgstamus kaimus, kurie turėti turistinio aptarnavimo ištaigas: nakvynės namus, kavines, parodutuves, nuomas punktus. Prie tokų gyvenviečių priskirtinių įžymiojį Palūšę, kur įsikūręs turistinis-rekreacinis centras, senasis miestelis Kaltanėnai, Ginučiai su garsiuoju vandens malūnu, Stripeikiai su bene vieninteliu Lietuvoje bitininkystės muzejuumi, Meironys, Ginučiai ir kiti kaimai.

Pagrindiniai fiksuoti duomenys apie ANP gyventojus ūkinėse knygose, kaip gyventojų skaičius, natūralus ir migracinius judėjimus, trumpai aptarti aukščiau, tačiau labai aktualiu klausimu tampa gyventojų amžiaus struktūros ir išsimokslinimo tyrimai. Bet kurios teritorijos gyventojų amžiaus struktūra parodojos gyvybingumą, potencialias vystymosi galimybes ir yra pagrindas tolesniams teritorijos vystymuisi visais aspektais. Lietuvos kaimo gyventojų amžiaus struktūra, kurioje 1995 m. buvo 23,3% jaunimo iki 15 metų, 56,5% darbingo amžiaus žmonių ir 20,2% pensijinio amžiaus gyventojų, demografiniu požiūriu tenka laikytis sena. Iš beveik pusės surašyti ANP gyventojų duomenų tenka daryti išvadą, kad šios teritorijos gyventojų amžiaus struktūra yra daugiau negu kritiška. 1995 m. nacionaliniame parke tirtuose kaimuose gyveno tik 13% vaikų ir paauglių iki 15 metų, 43,9% darbingo amžiaus gyventojų ir net 43,4% pensijinio amžiaus žmonių (vyru 60 metų ir vyresnių, moterų 55 metų ir vyresnių). Sie duomenys praktiškai parodo viso ANP gyventojų amžiaus struktūros situaciją, o paklaida gali buti visai nežymi. Turint omenyje, kad gyventojų surašymas buvo atliekas didesniuose kaimuose, kuriuose paprastai gyvena daugiau jaunesnio amžiaus žmonių, galima manyt, kad visuose 82 parke kaimuose būtų dar siek tiek didesnė vyresnių gyventojų dalis. Detali kasmėtinė pagal gyventojų amžiaus grupes analizė atskiruoja kaimuose 1995 m. būklei patvirtinta ši dėsningumą. Didesis vaikų ir paauglių skaičius yra kaimuose, kurie yra arčiau Ignalinos miesto ar turinčiuose bent pradinę mokyklą. Štai Palūšėje iš 133 gyventojų 19 arba 14% sudarė jaunimas iki 15 metų, pensininkai sudarė 36%. Meironyse iš 64 gyventojų 8 buvo vaikai, Vaisiūnuose - 7. Pensijinio amžiaus žmonės šiuose kaimuose sudarė 30-40%. Pati jauniausia gyventojų amžiaus struktūra ANP buvo Kaltanėnų miestelyje, turinčiame ir vidurių mokyklą. Iš 314 miestelio gyventojų 63 arba lygiai penktadalis gyventojų buvo vaikai ir paaugliai. Pensininkai sudarė 111 žmonių arba trečdalį gyventojų. Ypatingai nepalanki amžiaus struktūra susiklostė parko gilumoje, toliau nuo pagrindinių kelių esančiuose mažuose kaimuose. Susumavus 13 smulkų kaimų, išsibarsčiusių po višą parko teritoriją, amžiaus struktūros duomenis paaškėjo, kad iš 114 jų gyventojų vaikų tebuvo tik 8 arba 7%, o pensininkų net 75 arba 66%. Stulbinanti padėtis susidariusi nemažame nacionalinio parko mastu Ginučių kaime su 71 gyventojais, kuriame visiškai nėra jaunimo iki 15 metų, o pensininkų gyvena net 53 arba 75%.

Kaip ir visos Lietuvos kaimai iš 940 surašyti gyventojų truputį didesnę dalį - 505 gyventojus arba 54% sudarė moterys, o vyru buvo 435 gyventojai. Atskirose amžiaus grupėse lygiu santykis buvo labai nevienodas. Moterys yra ilgaamžiškesnės ir vyresnėje nei 60 metų amžiaus grupeje moterys buvo 232, o vyru 1,6 karto mažiau - tik 143. Darbingo amžiaus grupėje vyru skaičius buvo atitinkamai didesnis. Būtent ANP teritorijos gyventojų amžiaus struktūra demografiniu požiūriu yra viena iš pačių blogiausių ir nepalankiausių tolesniams vystymuisi visos Respublikos teritorijoje. Nacionalinio parko gyventojų amžiaus struktūros piramidės turėtų tapti pačiu rimčiausiu išpėjamuoju signalu visuomenėi apie Aukštaitijos nacionalinio parko kritišką situaciją. Juk be šioje teritorijoje ištisus šimtmecius gyvenančių aukštaičių iš vis neįmanoma nacionalinio parko egzis-

(Nukelta iš 7 psl.)

(Atkelta iš 6 psl.)

tencija, žmogaus bei gamtos harmonija ir dvasingumas, kuris taip traukia iš-kitur pailsėti ir pasigrožeti atvykusius žmones.

Gyventojų amžiaus struktūra yra tamprai susijusi su išsimokslinimo lygiu. Daugelis pensijinio amžiaus žmonių, gyvendami kaime, neturėjo galimybų siekti mokslo, todėl daugiausia turi pradinį išsilavinimą arba iš viso jokio. Gyventojų surašymo tyrimai parodė, kad beveik visuose kaimuose apie 40-50% gyventojų priklauso minėtai išsimokslinimo kategorijai. Darbingo amžiaus gyventojų dalis pagrindinai turi nepilną vidurinį ar vidurinį (bendra ar specialų) išsilavinimą. Be to, pastebimas tam tikras dėsninumas: smulkiuose, labiau atokesniuose kaimuose da-

gauj darbingo amžiaus gyventojų su nepilnu viduriniu, o didesniuose, turinčiuose socialinės infrastruktūros įstaigas, kaimuose daugiau žmonių turi vidurinį išsilavinimą. Be to, pastaruosiuose kaimuose apie 8-10% gyventojų turi aukštajį išsilavinimą. Tarp ANP kaimų didžiausią išsimokslinimo lygi yra pasiekę Palūšės gyventojai, tarp kurių net 40 arba 31% turi vidurinį, o 11 arba 9% aukštajį išsilavinimą. Tai nenuostabu, nes šioje gyvenvietėje išskirti ANP administracija bei turistinis-rekreacinis centras.

Alikta Aukštaitijos nacionalinio parko gyventojų ir gyvenviečių analizė turėjo tikslą parodyti dabartinę demografinę šios unikalios Lietuvos teritorijos situaciją, nurodyti pagrindines jos problemas ir yra tiltas tolesniems ir detalesniems demografiniamis, socialiniams ir turistiniams-rekreacioniams tyrimams.

KAIMU SUSKIRSTYMAS PAGAL DYDĮ (GYVENTOJŲ SKAIČIUI) LIETUVOS IR AUKŠTAITIJOS NACIONALINIAIME PARKE

Metai		Iš viso	Iki 5	6 - 10	11 - 25	26 - 50	51 - 100	101 - 200	201 - 500	501 - 1000	Virš 1000
1959	Lietuvoje	skaiciuais	25143	1843	2433	5032	5221	5518	3711	1252	109
		%	100	7,4	9,7	20,0	20,8	21,9	14,7	5,0	0,4
	ANP	skaiciuais	82	3	8	26	24	12	7	2	-
		%	100	3,7	9,7	31,7	29,2	14,6	8,5	2,4	-
1989	Lietuvoje	skaiciuais	19153	4597	2860	4425	2891	1908	1086	983	295
		%	100	24,0	14,9	23,1	15,1	10,0	5,7	5,1	1,5
	ANP	skaiciuais	82	20	26	18	5	10	2	1	-
		%	100	24,4	31,7	21,9	6,1	12,2	2,4	1,2	-
1995	ANP	skaiciuais	82	26	21	21	1	9	3	1	-
		%	100	31,7	25,6	25,6	1,2	11,0	3,6	1,2	-

Ar Ignalina turiapti apskrities centrū

Šiuo metu Lietuvoje yra įteisinta 10 apskričių. Deja, niekur neteko skaityti ar išgirsti aiskaus ir logiško išaiškinimo, kodėl būtent tokis skaicius yra optimalus. Taip pat nėra aiskūs ir apskričių centru parinkimo kriterijai.

Šio reiškinio priežastys yra paslėptos gana giliai. Pvz., ar daug kas Lietuvoje pastebėjo, kad niekur nėra aiskai apibrėžta Ir Neprisklausomos Lietuvos valstybės paskirtis.

Deja, net ir Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ši paskirtis nėra aiskiai apibūdinta. O juk būtent todėl taip sunkiai sprendžiami įvairūs Lietuvai ir lietuvių tautilių gyvybiškai svarbūs klausimai. Kada nėra aiskūs apibrėžimai ir kriterijai, tada kiekviena partija, politikai ir valdininkai vis kitaip aiskina įvairių įstatymų būtinumą ir jų turinį. Visiems mums reikėtų suprasti, kad valstybes žmonės kuria tam, kad pasiekiant tam tikrus, labai konkretius tikslus.

Visų pirmą šiuos tikslus reikėtu įvardinti labai aiskiai ir suprantamai. O jau po to, remiantis šiaisiai tikslais ir siekiant juos išgyvendinti, reikėtų kurti įstatymus, valstybės valdymo aparata, skirstyti valstybę į įvairius administracinius darinius ir atlikti kitus veiksnius, kurie padėtų greičiau, efektyviau ir pigiau pasiekti numatyti tikslus. Kol tokie tikslai nėra numatyti, tol Lietuva blaškysis nuo vieno kraštutinumo į kita, nes kiekviena politinė ir ekonominė jėga "trauks antklodę" į savo pusę, siekdama patenkinti savo grupės siaurus ir vienadienius interesus.

Pabandyti apibrėžti neprisklausomos Lietuvos valstybės paskirtį, pasiremdamas jos istorija, dabartimi ir Konstitucija. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje yra aiskiai pasakyta, kad Lietuvos valstybė sukurė lietuvių tauta prieš daugelį amžių (ne vėliau kaip karaliaus Mindaugo laikais, 13 a. po Kristaus), o dabartinė Lietuvos Respublika yra tiesioginė šios valstybės pavidėtoja ir teisių bei pareigų perėmėja.

Konstitucijos preambulėje pasakyta, kad, sukurdama savo neprisklausomą valstybę, lietuvių tauta įkūnijo prigimtinę žmogaus ir Tautos teisę laisvai gyventi ir kurti savo tėvų ir protėvių žemėje, išsaugoti savo dvasią, girmąją kalbą, raštą ir papročius.

Būtent šie tikslai - Tautos teisė laisvai gyventi ir kurti savo žemėje, išsaugoti savo kalbą, raštą, dvasią ir papročius (t. y. etninė kultūra) - ir yra neprisklausomos Lietuvos valstybės pagrindinė paskirtis.

Visi kitū tikslai yra šalutiniai ir turėtų būti siekiami tik tuo atveju, jei nepriestarauja ir netrukdo siekti anksčiau išvardintų pagrindinių tikslų.

Deja, kuriant dabartinį Lietuvos administracinių suskirstymą, šie tikslai buvo absolūciai ignoruoti ir užmišti, nors ne-

mažai mokslininkų primygintai siūlė atsižvelgti į juos. Visų pirmą tai liestų Lietuvos valstybės istorinio tėstimumo išsaugojimą, kuris buvo suardytas, kada 18 a. gale Rusijos imperija užgrėbė Lietuvos valstybę ir panaikino istorinį valstybės administracinių teritorinių suskirstymą ir įvedė rusiškas gubernijas. O juk iki tol Lietuvos administracinių suskirstymas faktiškai atitiko lietuvių ir kt. baltų genčių žemių ribas. Didžioji dalis dabartinio Ignalinos rajono priklausė Nalšios žemei, kuri vėliau tapo Ašmenos pavietu su centru Ašmenoje (vėliau šis centras persikelė į Švenčionis). Linkmenų valsčius priklausė Deltuvos žemei, kuri vėliau tapo Ukmergės (Vilkmergės) pavietu su centru Ukmergėje. Dabartinės Dūkšto, Visagino, Rimšės, Drūkšių apylinkės priklausė Breslaujos pavietui.

Senųjų Lietuvos istorinių pavietų ir valsčių ribas geriausiai išsaugojo katalikų bažnyčios administracinių - teritorinių suskirstymas (ypač parapijų ir dekanatų ribos, kadangi vyskupijų ribos buvo ne kartą keistos).

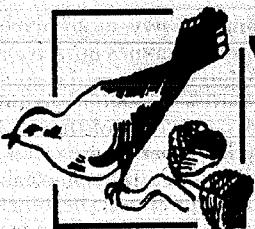
Manau, kad šiuo metu pertvarkant Lietuvos iš sovietmečio paveldėtą teritorinių - administracinių suskirstymą, kuriant apskritis ir valsčius, reikiėtų visų pirmą atsižvelgti į parapijų ir dekanatų ribas, kadangi jos geriausiai atitinka Lietuvos valstybės administracinių suskirstymo istorinį tėstimumą. Ignalina turėtų priklausyti apskrities, kurią salyginais pavadinčiau Nalšios apskritimi. Šiai apskritiesi turėtų visų pirmą priklausyti Dūkšto ir Švenčionės dekanatų žemes, t. y. Dūkštas, Gaidė, Gedžiūnėliai, Kazitiškis, Pūškis, Rimšė, Smalvė, Tilžė, Turmantas, Visaginas ir Ignalina, Palūšė, Linkmenys, Vidiškės, Ceikiniai, Mielagėnai, Kačergiškė, Naujasis Daugėliškis, Paringys, Tverečius, Vosiūnai, Rešketėnai, Kaltanėnai, Švenčionėliai, Adutiškis, Švenčionys, Pavoverė, Naujasis Strūnaitis, Pabradė, Karakiškė. Beje, parapijų ribos galėtų atitikti būsimų valsčių (ar seniūnijų) ribas.

Galbūt vertėtu prie šios apskrities prijungti ir Zarasų dekanatą, t. y. likusių daļų dabartinio Zarasų rajono, o taip pat mūsų rajono Svedriškės parapiją (kadangi faktiškai tai buvusi Breslaujos pavieto rytinė dalis).

Istorinis Nalšios žemės centras Ašmena šiuo metu, deja, yra Baltarusijoje, kaip ir nemaža dalis buvusių Nalšios žemės. Kitas istorinis centras - Švenčionys - buė apskrities pakraštyje, be to, jis neturi susistemėto geležinkelio (tas pats yra ir su Zarasais), todėl geriausiai į naujos apskrities centrus tiktų Ignaliną. Istoriniu pozicijuru Ignalina nėra senas miestas (pirma karta paminėta 1810 m., taigi, šiemet Ignalinai suėjo 185 metai), tačiau prie Ilgio ežero esantys pilkapiai, pilies liekanos Ilgio ežero pusiasalyje bei rasti akmeninių kirvukai rodo, kad dabartinės Ignalinos teritorijoje mūsų protėviai gyveno jau pries 10-12 tūkstančių metų, o 10-13 a. po Kr. stovėjo medinė pilis, matyt, sudeginta kalavijuocių antpuolių metu. Tai rodo, kad faktiškai Ignalina nėra "jaunesnė" negu Švenčionys, Zarasai ar Utena, ir turi garbingą istoriją, kuri, deja, dar nėra pakankamai ištirta.

Kestutis ČEPONIS
Rajono paminklotvarkininkas, Neprisklausomybės partijos tarybos narys

T
A
I

Q
D
O
M
U

VOLZINGE

ARŽASIS ŽIEMOS ESĘ!

Valanda, kita ir metai Naujieji. Vaišnoriškė balto sniegužio pusnynuose lyg miega, lyg ne. Kur ne kur langais-akimis trobelės sumirkxi. Tamsią skarą jau skleidžia naktis. Minga diena. Atsimerkia dangus, žvaigždėmis sužeruoja. Žvaigždučių šviesa slidžiu takais į sniego smėlynus susmegusius Vyžius atranda. Taip ramu ir tylu. Atrodo, kad laikas sustojo. Dangaus žiburėliu, mėnulio šviesa vis kviečia nurimt, neskubeti.

Užmigus giria. Egliu, pušu baltos žvakės apsupo ir saugo kiemelį mažytį. Vėl skundžias jisai, vėl rypia, rypuoja, kad tuščias, kad apleistas žmonių. Mėnulis šviesa negyva paryškina vaizdą tą gūdū.

Žvelgiu iš aukštai žvaigždžių akimis: matau trobeles, žmogeliai viduj tai krebžda, tai miega kiti - Ginučiai ant slenksčio Naujuju! Kas laukia mūs metais šitais, Atgailos?..

*O! Ladakalnis štai,
parėmęs dangų žvaigždėta,
baltuoja savo petim aržuolėtu.*

Koks stebuklas naktis Naujametė!.. Tieki žvakelių žiburiuoja danguij, mėnulis brolalis nespėja, nespėja vis lieti sidabro lietučio šviesaus. Ten pažvelgus žemyn, lyg antras dangus, kibirkščiuoja, boluoja sniegelio skaisčiai atspindžiai. Tieki erdvės Erdvėje.

*Kur esu? Nežinau!
Net baugu, nes jaučiu,
Kad skrendu ir tirpstū
kosmoso didžio galybėj.
- O žvaigždėtas dangau, kas esi?, - prakalbék, nety-*

lék! Tu sidabro ugnim ar žvaigždžių slaptinga tyla, atverki duris amžinybén. O Ladakalni, nebeskrisk, nebekilk, jau žinau, supratau, atsvirė - Ji jau čia, jau many. Ji dangaus žiburių ir sniegelio baltuosiuos pusnynuos. Ir jos vardas... atspékit. Tai Naujuju tyra dovana!..

G. MACKONIS

EKSPROMTAS

Padengti sniegu gulejo užpustytu ežerai. Toli toli šnarejo švendrių šluotos. Tarp medžių plikų šakų, lyg tarp pirštų, skraidžiojo kuosos. O saulė švietė vis skaisčiai ir skaisčiai, ir atrodė, lyg sniegas pradedā judeti, suktis, keistis... Atskrenda šaltas vėjo gūsis, kuris teškia į veidą tau sniego purslų, ir tu dar labiau užsisklendi savo kailiniuose, lyg tai būtų priedanga nuo šalčio. Spigina akis sniego kristalai, o kojos eina per lūžtančią sniego plutą, taip suplūktą, kad ir iklimpti giliau negali. Gavys miega. Miega giliai paskendės sniego pataluose ir dar negreit jis atsikels.

Ž. BULAVAS

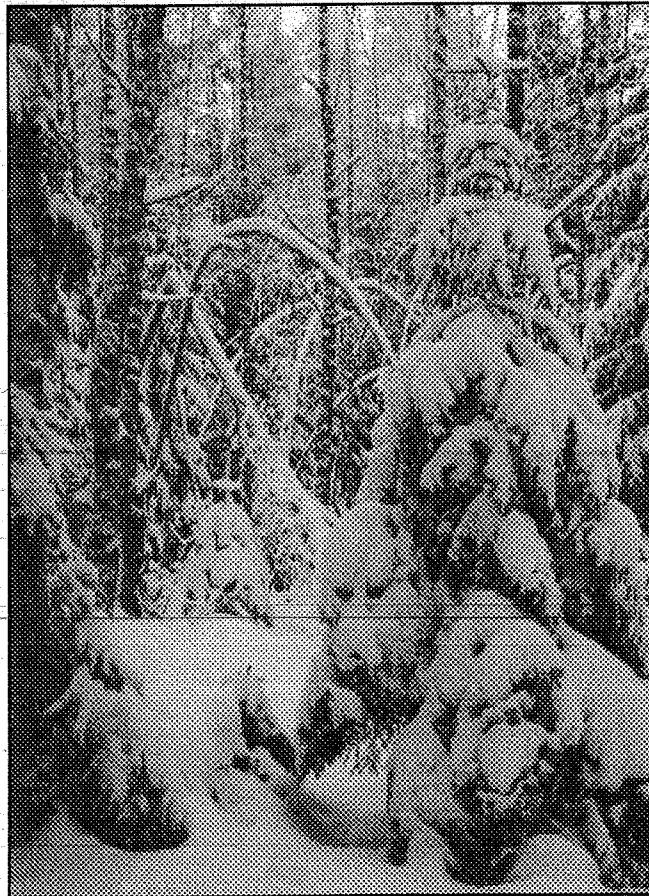

TE TIKI

Tegul aplenkia mano namą
 Visi, kam aišku ir gerai,
 Visi, kam melas laimė lemia,
 Kas skausmą sėja padrikai.
 Kas bijo savasties teisingos,
 Kad ir sentimentaliam jausme,
 Kam nužudyt nesudétinga,
 Kad tik išsaugotų save.
 Kam tiesą suformuoja žmonės,
 Paskendę savo darbuose
 Ir kuriantys tik kalbose.
 Kas įsispraudžia "gero" rėmuos
 Su morale išbaigtina,
 Kas sparnelius laisvūno plėšos,
 Kad tik sutilptu "gerume".
 Kas toleruoja kito kaltę,
 Kad tik gyvent būt patogiau,
 Kas gailesčio prarado vertę,
 Nepasilikdamas net sau.

Šiandien namus atversiu vėtrai
 Su balto vėjo tyrumu
 Tegul juodai likimo sienai
 Nors truputį pabus ramu,
 Te tiki ji žmogiškumu...

D. FABIJONAVIČIŪTĖ

NE KAIP VISI

*Mus ištūmė iš ten,
 Kuri gyvenome mes,
 Mes gyvenom tenai,
 Kur jūsų nėra.*

*Mes kalbėjome tai,
 Ko nesupratote jūs,
 Mes atsimenam tai,
 Kas praėjo seniai.*

*Mes visai ne tokie,
 Kaip atrodo kitieims.
 Gal truputį keisti,
 Bet mes Žemės vaikai.*

A. ČEPONIS

LIEPSNA

Tylu, skardus tylėjimas erdvėse
 Tikrą garsą gimdanti liepsna.

Lijimas, skambus lytėjimas delnuose
 Skęstantis liepsnoje lietuje.

Tvinimas, kraujo tekėjimas gyslose
 Mėnulio vėjo deganti aistra.

Širdį veriąs šauksmas - žydėjimas
 Kalnuose
 Verčia nors trumpam namus palikt.

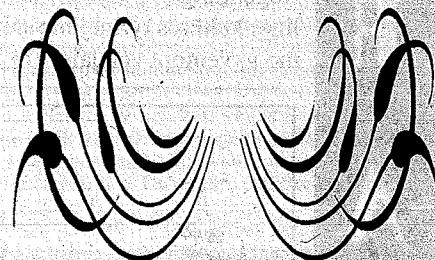
Liūdesys, šaltas lindėjimas savyje
 Kiekvieno viduje tiesos liepsna.

Švietimas, ryškus švytėjimas, šiluma
 Mano sielos brolio akyse.

Augimas, jégų didėjimas
 Palikto žiemai paukščio sparnuose.

Staiga keliuos, palieku lizdą naktyje
 Ėjimo priekin amžina liepsna.

Š. JANUTĖNAS

Žino paukščiai, kad esame gime
 Su siela, bet be sparnų.
 Ir išskrenda palikę gimtinę,
 Žino griš gal po metų... kitų.

Žino paukščiai, kad keliam su saule,
 Dirbam darbus ligi sutemų.
 Bet nežino, kodėl kartais skauda,
 O netycia net būna - džiugu?

Žino paukščiai, kad turi gyventi,
 Kad reikės išauginti vaikus,
 Bet nežino, kas tai yra meilė
 Ir kodėl taip sutvertas žmogus.

Šis pasaulis jau taip sutvarkytas,
 Kad gyvenam vieni tarp kitų.
 Gal mielesnis išauš kitas rytas
 Ir pakilsime mes be sparnų.

A. ČEPONIS

Aukštaitijos nacionalinio parko mokslinė - etnografinė veikla

Etnografija (iš graikų ethnos - tauta ir grafo - rašau). Etnografija - tai mokslas, tiriantis tautas bei kitas etnines bendrijas, jų materialinę bei dvasinę kultūrą. Etnografija - tai parašomoji disciplina apie tautos ar su ja susijusią bendriją materialinį bei dvasinį palikimą, tiesiogiai nesusijusį su istoriniais ar atskiro individu gyvenimo įvykiais bei jų interpretavimu. Materialiąjā etnografijos tyrinėjimo pusę sudaro visa, kas surišta su žmogaus buitimi ir kūryba, turinčia medžiaginę išraišką, dvasinę tyrinėjimo pusę sudaro garsinė, žodinė ar muzikinė, medžiagos išraiška.

ANP etnografinė veikla grindžiama faktine aprašomaja medžiaga, sukaupta ekspedicijų metu (audio ar video juostose), fotonuotraukų, aprašų, brėžinių bei piesinių pavidalu, muziejų eksponatais.

APN vykdomi šie etnografiniai tyrinėjimai:

1. materialinės kultūros.

Visa materialinio palikimo medžiaga yra susijusi su kaimo gyvenamaja aplinka. ANP šiuo metu yra 82 kaimai. Šiuose kaimuose yra atspindinta būdingiausia Rytų Aukštaitijos kraštui kaimo architektūra, kurią galima skirstyti į stambiają (sodybos, namai, tvartai, kluonai, jaujos, klėtys, pirtys ir kt.) ir smulkiajā - dekoratyvinę (langinės, stogo kraigo puošybos elementai). Kita materialinės kultūros tyrinėjimo sfera yra susijusi su kaimo gyventojų verslais. Tai žemdirbystė, gyvulių-

ninkystė, bitininkystė, žvejyba ir medžioklė. ANP esant būdingiausiam kraštovaizdžiui-miškams ir ezerams bei esant labai skurdžioms ir nederlingoms žemėms pagrindiniai kaimo žmonių verslai buvo miško ruošimas, sielių plukdymas, deguto varamas, anglies degimas, o taip pat žvejyba, miško gérybių rinkimas ir kt. Kasdieniniame žmogaus gyvenime naudojami daiktai ir jų gamyba sudaro namų pramonę ir amatus-tai tekstilės gaminiai, audiniai ir nériniai, drabužiai, medžio drožyba, pynimas, įvairūs dirbiniai iš metalo, kaulo bei kita.

2. dvasinės kultūros

Pagrindinė dvasinės kultūros tyrinėjimų dalį sudaro liaudies tradicijų ir papročių aprašymas. Tradicijos ir papročiai yra skirtomi į kalendorinių švenčių, kurios savo ruožtu yra skirtomos į metų laikų šventes: rudens, pavasario, vasaros ir žiemos šventes, bei bendruomeninio gyvenimo: kaimo sueigų, vaišių, vakanorių ir kt.; šeimos tradicijų: krikštynų, vestvių, laidotuvų; darbo ir verslų papročiai: bitininkystės, bandžiulystės ir pan.

Laba svarbią dvasinių tyrinėjimų dalį sudaro žodinės liaudies kūrybos fiksavimas. Si kūryba yra skirtoma į dainuojamają ir pasakojamają. Tai pasakos, legendos, padavimai ir smulkioji tautosaka (mīslės, patarlės, priežodžiai ir kt.).

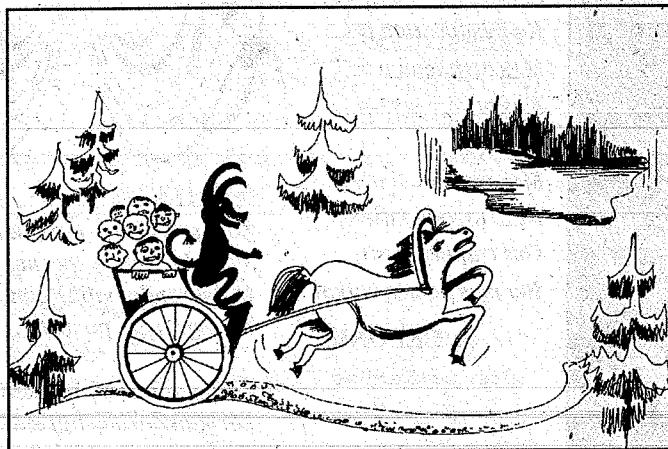
Į dvasinio tyrinėjimo sferą įeina ir muzikinio folkloro (šokių, žaidimų, ratelių) fiksavimas.

Kita dvasinės kultūros tyrinėjimo sritis domisi senovės religija ir mitologija.

Laba svarbu surinkti liaudies medicinos ir veterinarijos žinias.

Surinktų etnografinių žinių susistemimas, jų apibendrinimas ir populiarinimas ir sudaro etnografijos tyrinėjimo esmę.

ANP etnografas Ž. BULAVAS

Mana tievas posakaja. Aš do maža buvau. Devynių metų likau. Kaimi buva 23 namai. Kiekvienas ūkininkas turėja arklių nuosavą. Vakari visi susdara, nu jauni gi vyrai, kad i vedę. Kur nevedę bernai, irgi susdara, visi jodava nu in tų, Tarama, mes sakam. Pieva tokia, būdava versmė tokia, o, labai šaltas unduo. To versmė iš pa kalna aidava, Žvyriauni mes vadinam, kai Ignalinan iš mūsų važiuoja, kur kelias aina. Iš pa kalna tokš švarus unduo šaltas aidava. Jie cia jodava arklių ganyt. Vakaras jau. Apsieina visus darbus. Vyrai pa vakienei susdara visi. Saka, pa 17 arklių suveida va. Anys palaide šiton pievan arklius. Anys atsi-

Pasakoja

Marijona Brukštenė-Kriauciuonaitė,
gim. 1911 03 17 Meironių kaime.

gula. Tai man tievas posakaja, saka, tikrai šite buva. Atsigula pakalniutej, suskloste visi, arklius palaide. Būdava gelazinius puncius in kojas ažude da, linciūgu sukabina i surakina, kad kas prejus sve timas jo jau nepaims, ne virvela - nenupjaus. Tie vas šite sake:

- Mes naktį miegam. Girdim, kad arkliai pradieja prunkšt, tik žeme dunda, tik žlega linciūgai štie. Nt. kas cia dabar daras?

Saka:

- Kelkitės, vyrai, kas cia dabar yra? Ko arkliai susmetę krūvoj i šite prunkšcia?

Tadu anys visi paskiela i nuo kalna iš Juodyna, saka:

- Kai su muzikam tik žiega, činks, pykši, važiuoja, baisus triukšmas, par Juodynų par kalnelį Taramon važiuoja... Mes prastraukem, tik pra mus pražlegieja, kai mes ažlaidem vietų. Šitan ažeran i aptyka...

Tai vis sakydava, kad velnias vaikus veže iš Juodyna Taramon.

Tai šite mūm tievas posakaja. Saka, šite mūm gyvenimi buva. Tai aš dabar devintoj dešimty skaitas. Tai tievui un gi kiek metų būtų. Tai gal šite i buva.

Užraše ANP etnografas Ž. BULAVAS

**Kuo nuoširdžiausiai "Ladakalnis"
ir jo leidėjai sveikina
GEROVĀJTĘ KJSJELYTĘ
sausio mėnesį šventusią savo
85-ąjį gimtadienį.**

Pasakoja

**Genovaitė Kiselytė,
gim. 1911 01 20 Palūšės kaime.**

Taip būdavo, kai per Velykas visa šeima susėsdavo prie stalo, vaikai sugalvodavo įvairiausią išdaigų:

- O kojas gi tai visi baisiausia sukdavo. Argi iškentėsi toks būrys? Tai viens kitam čiuči, čiuči koja. Nu tai ką? Ką daryt?

Tėvas bara ir sako:

- Negalima, reikia ramiai valgyt, valgymas - tai šventas reikalas. Pavalgysit ir tada eisit sau, lakstysis, išdykausit!

O mama tai kalba:

- Vaikeliai, gi nereikia, nereikia, velniukus gi jūs sukat. O velniukus sukti gi negerai. Iš bažnyčios dar tik atėjė, angelukais gi reikia būti, o dar kunigas kalėdos, taigi dar gali pasakyti. Tai

va kas bus. Ė mūm smagu. Mūsų velniukai tokie gražūs, kad ir su kanopom. Supam baisiausiai, vienas kitam stukt kojom, - perduodam, pasupam ir vėl va šitaip.

O vieną seserį turėjau, nu ir broliukas tas mano buvo, baisiaus šposininkai. Ką nors sugalvoja, visuomet juokiasi ir vis kitus prajuokindavo.

Vieną kartą tévelis Marytei sako:

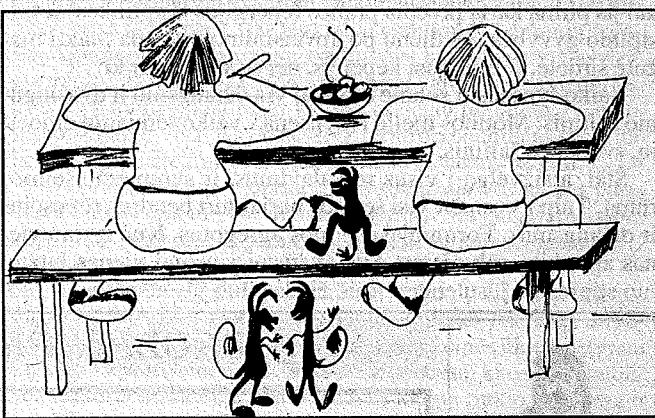
- Marš nuo stalo, tu prajuckinai visus!

O jinai patempé galvą:

- Tėveli, atsiprašau, kad gi man daktaras priraše juoktis. Sakė, kai juoksies, tai nigdi nesirgsi.

O aš dažniausiai sirgdavau, aš mažai juokdavausi.

Užraše ANP etnografas Ž. BULAVAS

TAI IDOMU

Aukšinio žiedelio problemos

Šeima - uždaras energetinis ratas, žiedas.

Svarbiausia šeimoje - moteris. Jos kūrybiniai pradai pasireiškia sugebėjimu organizuoti bendravimą šeimoje, maitinimu, seksu, vaikų auklėjimu. Kaip tik moteris savo artistinio prado pagalba, protu, intuicija sukuria atgaivą sielai.

Pakalbėkime apie tuos keturis moters pradus. Liaudyje dažnai sakoma: "kelias į vyro širdį eina per skrandį" - ką moterims dažnai patvirtina gyvenimo praktika. Negana to, kad jos maitina šeimą, - reikia žinoti dietologiją, perskaityti daug knygų apie teisingą mitybą, pasimokyti iš Breto, Šeltono, Džarvio, Nikolajovo, Semionovos, Šatalovos, Deriabino... Kiekviena šeimininkė daugiausiai dėmesio turėtų skirti šiemis dalykams:

- valgi ruošti su meile ir dėmesiu,
- patiekalus gaminti iš toje vietoje augančių ar gaminamų produktų,
- šventadieniais stalą puošti saldumynais ar kepiniiais,
- šypsotis, aptarnaujant valgančią šeimą,
- stebėti, kad maistas būtų gerai sukrantomas,
- stengtis, kad valgant nebūtų daug kalbama.

Svarbus ir valgymo ritualas. Mūsų promočiutės ir močiutės pries imdamos duoną, sukalbėdavo malda. T. y. anksčiau buvę papročiai, tradicijos leido sukurti atitinkamą nuotaiką pries valgymą. Žiūrint iš bioenergetikos taško, malda yra ne kas kita, kaip jungiančioji grandis tarp žmogaus ir kosmoso energetinių sistemų. Tuo požiūriu maisto šventinimas kryžiaus ženklu pašalina nuo produktų blogio energiją. Tuo metu ne tik aktyviai išisavinamas maistas, bet ir gerai priimama energija, susikaupusi Jame.

Vyro vaidmuo šeimoje nusistovėjo dar Adomo ir Ievos lai-

kais. Na, o Ieva viso labo - "Adomo šonkaulis", todėl visas vadovaujančios funkcijos ir atiteko vyru. Moteriai priskiria mas dvasinį ir fizinį grožį, pasiaukojimas, kantrumas, o vyru - kilnumas ir jėga, o tik po to grožis ir kiti dalykai.

Seksas - vienas iš kūrybingiausių moters pradų ir vienintelė sritis, kurioje susijungia moteriškasis ir vyriškasis pradai. Jėzus yra pasakęs: "Kai Jūs du pasidarysite vienu... tada pateksite į dangaus karalystę". Čia kalbama apie dvasinį susiliejimą sekse. Nuodugniai apie tai rašo M. Perepelycinas savo knygoje. Jis aiškina, kad lytinė energija yra tarpinė grandis tarp matterijos ir formos. Būtent todėl lytinės energijos valdymas žmogui duoda galimybę veikti materialiųj pasaulį... Lytinė energija - tai begalinė jėga. Autorė neagituoja, kad ją kaupustumėte ir paverstiūmėte kūrybine, tiesiog pasistenkite protingai ją eikvoči. Reikia atminti, kad tik tuomet, kai jūs visiškai pasitikite vienais kitu, simpatizuojate, nesibijote savo švelnumo, mylite, įvyksta visiškas susiliejimas. Tik tuomet, kai pora jaučiasi pasiekusi visiškai naują psichinę būseną, į juos nukreipiamas Dieviškios meilės spindulys. Tik esant dideliui meilei, lytinė energija susilieja su Dievo meilės srautu, kuris savyje atnesa užjautą, supratimą, pasitikėjimą, atleidimą ir atgailą. Tik tuomet žmogus pajégia visą save atiduoti kitam, nieko sau nereikalaujančiam. "Kamasutros" autorius Malinago Vastjanas amžiniuose, gyvenę III mūsų eros amžiuje, sekšą laikė mistiniu reiskiniu. Jie galvojo, kad vyriško ir moteriško pradų susijungimas susuria jėgą, galinčią sustabdyti net stichines nelaimės, epidemijas bei kitas pykčio apraiškas.

Isivaizduokit, kad išmokote tobulai gaminti maistą, viskas (Nukelta į 12 psl.)

(Atkelta iš 11 ps.)

tvarkoje jūsų lytiname gyvenimė. Šalia šitos veiklos, visai to nepastebėdamos, jūs statote šeimos savitarpio santykijų rūmą. Kad tas rūmas atlaikytų visus gyvenimo teikiamus išbandymus, jums teks išmokti į pasaulį žiūrėti tik geranoriškai. Tai gins jūsų statomą rūmą lyg tvirčiausios sienos. Ir nepamirškit, kad šio rūmo pamatai - vyras.

Jūsų rūmas bus šaltas ir tuščias, jei iji nepateks šviesa. "Langai rūme", per kuriuos patenka šviesa, šiluma, gyvybė, tai vairai. Apie auklėjimo problemas mes pradedame kalbėti tik vairui gimus, o auklėti reikia pradėti dar įsciose esantį embrioną. Šiandienos žmonės į abortus žiūri kaip į normalų dalyką, suranda šimtus priežasčių tai pateisinti. Religija į tai žiūri kitaip. Tai - blogis. Manoma, kad po mirties mes susitinkame su savo negimusais vaikais. Pagalvokite - ką jūs jiems pasakysite? Šiaip bioenergetikų tarpe egzistuoja dvi nuomonės: 1. energetinis embrionas atsiranda apvaisinimo metu; 2. gimstant kūdikiui, kai jis pirmą kartą įkvepia pranos (energijos iš aplinkos) ir prisipildo gyvybės. 18 dienų po apvaisinimo pradeda plakti mažutė širdelė, formuoja kepenys, nervų sistema ir kt.

Vaiko šypsena ir sėkmė motinai yra džiaugsmo ir dvasingumo šaltinis. Motinos meilė ir šypsena - vaiko teigiamų emocijų, sveikatos šaltinis.

Štai, atsižvelgę į visus reikalavimus, ir surentėme šeimos rūmą. Taip gyvenant visi šeimos nariai turi bendrus rūpesčius ir džiaugsmus. Formuojaši šeimos agregoras. Kuo tyriau vienas apie kitą galvojame, kuo švaresni jausmai vienas kitam, tuo stipresnis jūsų energetinis žiedas, tuo jūs atsparesnis blo-

giui, apkalboms, prakeikimams. Niekas nepajėgs suardyti jūsų šeimos darnos.

Bet ir saulė turi dėmių... Net ir darniausioje šeimoje būna juodų dienų... Neigiama energija paprastai kaupiasi viename iš energetinių centrų, kuris yra saulės rezginio srityje. Barnių metu sutuoktiniai ją tiesiog išmeta vienas ant kito, ši juoda energija suardo partnerio biolauką. Jei tai vyksta dažnai, moterys pradeda sirgti virškinamojo trakto susirgimais, vyrai - širdies ir kraujagyslių ligomis. Tokiu "apsišaudymu" aukomis tampa vairai. Tad nereikėtų stebėtis, kai dylikamečio vaiko skrandyje randa opas.

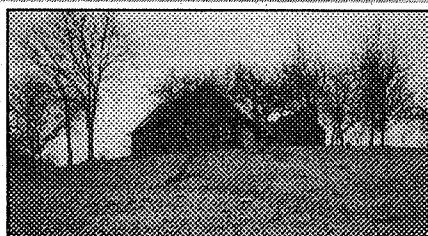
Jeigu jaučiate, kad jums darosi sunku, kad baigiasi kantrybė ir jus užvaldo pyktis, paglostykite šunį ar išsimaudykite po kontrastingu dušu, pagaliau - sudaužykite lėkštę ar išneškite šiuksles. Jokiui būdu neišliekite savo pykčio ant vyro ar vaikų. Pabandykite įsivaizduoti save įsiutusių ir susigėsite.

Jeigu turite problemą, kurios nepajėgiate išspręsti ir ji sukelia nepasitenkinimo savimi ar šeima jausmą, pabandykite ją sulyginti su Visata. Pagalvokite - kokia jি menka! Ar verta jos sprendimui eikvoti savo energiją, kuri taip reikalinga šeimai? Užmirškite ją ir sprendimas ateis savaimė. Yra ir kitas būdas atskiratyt erzinančių minčių: atsisėskite, atpalaiduokite visas mintis, susikoncentruokite ties savo neganda. Įsivaizduokite, kad tai kamuolys, padékite ant dešiniojo delno ir sudejė delnus stipriai patrinkite - sutrinkite tai. Delnus nuplaukite šaltu vandeniu.

Pagal užsienio spaudą paruošė D. SAVICKAITĖ

BROLIO PRANCIŠKAUS PASTOGĖJE

ŠALIA? – NACIONALINIAIME PARKE!

Taip, Darželių vienkiemyje besikuriantis Dvasinio ugdymo centras "Keliai" yra visai arti Nacionalinio parko "rubežiaus", arti Antalksnės. Bet kas gi mes be Palūšės, Meironių, be Ladakalnio ar Ginučių piliakalnių, Puziniškio "himalajų", be ezerų, be srauniųjų upelių, be vandens lelijų. Nors kūnu ir šalia tos nuostabios germės, bet visa dvasia ir netgi veikla esame jos erdvėje.

Po tėvelio Stanislovo (vienuolio, kapucino) pabuvimo Ladakalnyje, noriu atskleisti "KELIO" centro slėpinius. Na, o tėvelio asmeninius palinkėjimus ladakalniečiams pateiksime, Dievui leidus, vėliau.

Taigi, kodėl "KELIAS"? Gal todėl, kad mes visi keliaujame. Tam reikalingi net ir vieškeliai, tiek parke, norint pasiekti Puziniškį, tiek ir mūsų centrą. Matot, kaip būna: "KELIUI" reikalingas kelias. Keliaujame dvi keliones - dvasinę ir fizinę. Dvasinę, prisipažinkim, yra svarbesnė. Juk ir Mortai buvo pasakyta: "Marija išsirinko geriausiąją dalį" (LK 10, 42). Bet visgi pagrindinis svertas buvo tai, kad norime parodyti, atskleisti tą, kuris sakė: "Aš esu Keliai,... Tiesa ir Gyvenimas" (Ju 14, 5). Mes norime kalbėti, tylėti, kad atskleistume Jūsų, paliudyti jom jų meilę. O mylėti - tai atskleisti kitam jo groži, šventumą. Parodyti

jam tą nuostabu pasauly, kuris jį supa. Mūsų atveju - parodyti Jus, t. y. šio parko grotžio unikalumą.

Mūsų paruoštuose įstatoose sakoma, kad šio centro - bendruomenės esmė skleisis iš etnografinėse klėtelėse gyvenančių pavėnių, mažose sodybėlėse susituko kūsių asmenų. Žinoma, nebus atstumti visi ieškantys būties iprasminimo. Bendruomenė siekia juridinio asmens statuso. Visų narių pagrindinis užsiėmimas - gamtos tyloje ir ramybėje siekti dvasinio tobulumo ir susitikimo su Kristumi. Kiti tikslai: teiksimė dvasinę pagalbą visiems, ieškantiems gilesnio dvasinio gyvenimo; skelbsime Jézaus Evangeliją, tautos dvasinius turtus, pagarbą gyvybei, gamtai, meistrasime patys ir mokysisime kitus amatų; organizuoseme ir jau orga-

nizuojame rekolekcijas, saviugdos kursus, Šv. Rašto studijas, paskaitas, vakarones, susitikimus; bendradarbiausime su Šv. Pranciškaus ir kitomis vienuoliomis; rengsime religines ir sveikatingumo stovyklas. Ir būtinai statysime namelius tiems, kurie panorės gyventi su mumis pagal vidinę regulą, bei tiems, kurie norės ribotą laiką pabūti su mumis, pabūti maldoje, gamtos prieglobstyje.

Ir dar rūpinimės našliačiais ir vaikais su fizine ar psichine negalai. Nes tikras maldingumas: "Selpti našliačius ir našles jų sielvarte ir sergēti save nesuterštus šiuo pasaulliu" (Jok. 1,27). Kadangi, "Kas moka daryti gera ir nedaro, tas nusideda" (Jok. 4, 17). Taip ir dar kartą - taip. Visi, kurie dirbo su negalios paliestais žmonėmis, liudija: "Vargšas mus atnaujina, pabudina, sukrečia mūsų įsitikinimus bei pripratimą prie patogumų". Visa Evangelija glūdi čia: "Leisti Jézui trukdyti mus per vargsą". Pirmas panašios į mūsų bendruomenės įkūrėjas Prancūzijoje Žanas Vanje (J. Vomier) apie tai pasakė: "Leiskite vargšams mus išgydyti". Pradžioje gal ir keistai skamba, bet tai ir yra Dievo išmintis. Jis visada susimazina, nusizemina, tampa nematomu, užgau (Nukelta į 13 ps.)

(Atkelta i 12 ps.)

tu - ir tik todėl kūdikėlis, ligonis, kalinys...
Jis visada tarp tokį pažeistų. Tokia Dievo išmintis: Jis "pasirinko, kas pasauliu atrodo kvaila, kad sugédintu išminčius. Dievas pasirinko, kas pasauliu silpna, kad sugédintu galūnus. Ir tai, kas pasaulio akims - žemos kilmės, kas paniekinta, ko néra, Dievas pasirinko, kad niekais paverstų tai, kas laikoma kažin kuo..." (1 Kor., 27-28). Stai todėl mes būsimi su Kristina, Liuda, Edgaru, Pauliumi... Ir ne tik todėl. Mūsų tikslas - parodyti jiems jų vertę, padėti jiems iškibti į gyvenimą, pagydyti jų sielias. Reikia pripažinti, kad mūsų globotiniai néra angelai. Juose, kaip ir mymuse, daug vidinės sumaištis. Pabuvęs čia, šiuose gamtos tyruose, suvokiau, kad viskas turi būti daroma natūraliai. Kūnas pats užgydo sužeistą vietą, medis - nuplēstą žievę, tad ir žmogus, būvantis tokiam gamtos žiede, kaip mūsų parko erdvė, negali likti nepaliestas, nepakylėtas. Todėl mes ir keliaujame šioje germejė, lyg pasakų karalystėje, - jos upeliais (kur net "krokodilų", kaip silkių), ežerais, maudomės, laipiojame kalneliais, lankome žmones, važinėjame arkliais, dirbam... Ir regiu šitokio buvimo rezultatus, regiu.

Pabaigai dar paaiškinsiu, kodėl mes artinamės prie gamtos. Esu jau minėjęs Kai- no žymės problemą. Neramus žmogus vi- sada skuba, kad "uždusintų" sąžinės prie- kaištus. Ir skuba ne savo noru, o stumia- mas vidinės kliaudos. Užtat atsiranda ir miestai, ir civilizacijos, ir minios žmonių - svetimų. Neramus, su nuodėmė žmogus yra silpnas - jis neturi savo vienatvės, jis negali ilgai vienas išbūti. Nes vienuomoje lieki tik su savimi, su sąžine, ydomis. Įvyksta satisfakcija - atpažistame save, kokie esame iš tikrųjų. Ir tam vyksmui padeda gam-

tos tyla, grožis, pats jos Kūrėjas. Jis esti sa- vo kūriniuose.

Tikroji vienatvė atskiria žmogų nuo kitų tam, kad jis galėtų tyloje puoselėti gėlio daigus, pildytis savo tikraji likimą, tarnaujančių kitiems. Tikroji vienatvė - tai meilės vienatvė. Vienatvė yra būtina tiek žmogui, tiek visuomenei. Netgi, žmogus tiek téra žmogus, kiek jis laiko užskleidęs savo paslapčių ir tą savo vienatvę, kurios niekas daugiau negali patirti. Tik tokiam vienišiuvi Dievas ryžtas atskleisti didingiausią paslapči - SAVE. Jis laukia, norédamas apie save pranešti taip, ko nedera išsakyti kitiems, ko pats sau negali suprantamai išsivaizduoti. Privalu to trokšti tyloje! Stai kodėl apleidau visą kitą ir tokią tylą radau Darželių vienkiemijoje, sode, ant kalnelio, kur auga klevelis su liepela.

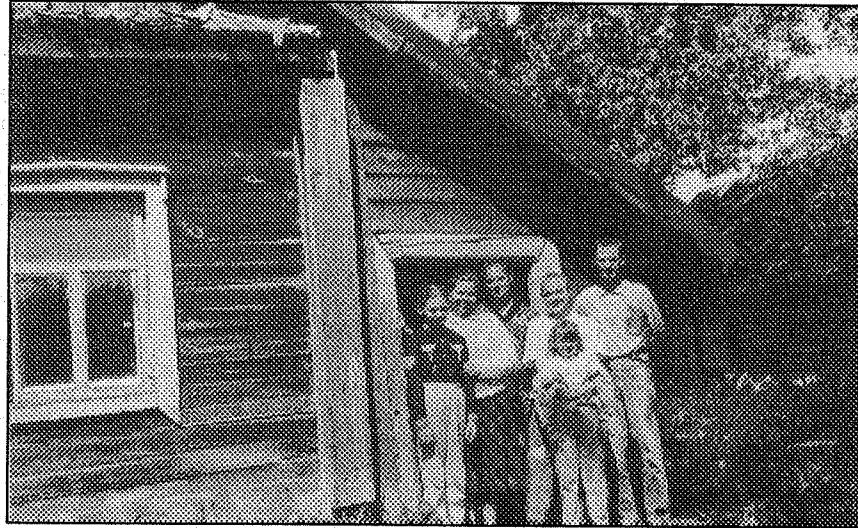
Dabar toks laikmetis, kaip ir prieš 2000 metų (prieš Kristaus atėjimą), kai ima ras- tis bendruomenės, ieškančios dvasinės iš-

raiškos, gal tai yra ženkli, verčiantys labiau išsiklausyti į buvusio NP darbuotojo Aringo Gorodeckio "Pranašystes".

O ir iš tikro, mūsų visuomenėje darosi vis sunkiau gyventi. Dar Gandis sakė: "Pirmiausia dirbkite kaimui". "Esi ištitikenės", - perima mintį Ž. Vanje, - "vienintelis žmonijai iškylančių ir kilsiančių problemų sprendimas - sugrižti į natūralias bendruomenes: šeimai, kaimus, kur gimstama ir mirštama namuose, kur jaučiamas gyvenimo testimumas ir sakralumas. I tai bus sugrižta, kai viskas bus sunaikinta. Didysis šios dienos šūkis: "Sukurti vietas bendrarbaviavimui ir meilei".

Stai tokia vieta ir radosi čia pat - prie nacionalinio parko germės, o gal kiekvieno širdyje. Ateikite, pasidalysime vargu, duonos kąsniu, mokysimes... meilės. Ir kai viskas bus sunaikinta - mums niekur nereiks sugrižti, mes jau būsime ir pasiliksime: Dievuje - Meilėje (1. Ju 4.8).

Brolis Pranciškus OFS

ŽMOGAUS EKOLOGIJA

Bumerangas skrydyje

Senovėje žmonės atlikinėdavo išpažintį Žemei, jai meldavosi. Malda skambėjo maždaug taip: "Meldžiu tave, motina Žemele juodoji, maitintoja, meldžiu tave pats būdamas nuodėmingas ir neįsmintingas - dovanok, kad tryplau tave kojomis, rausiau tave rankomis, žiurejau į tave akimis, spaudžiau tave lūpomis". Taip pagarbai būdavo žiurima į Žemę senovėje. Dabar jau praradome šią jausmą. Net atvirkštai - teršame ją kaip bejmanydami. Užteršta milijonai hektarų žemės. Ir tai ne tik žemės ligos. Jvairiomis pakopomis šias ligas perserga visa, kas gyva. Kaip taisykli, labiausiai užteršiami tankiai apgyvendinti rajonai.

Mės kombinuose dirbantys žmonės pasakoja, kokius neįprastus daiktus jie randa galvijų skrandžiuose. Tai ir spygliuota viela, jvairūs varžtai, butelių stikliai, batai, plastimasiniai maišeliai... Atšķu, kol vargšas gyvūnas buvo nužudytas, spėjo dar ilgokai pasirūgti jvairiomis ligomis - leukoze, viduriavimui, vidurių pūtimu. O visa tai - civilizacijos, t. y. mūsų - vyresniųjų brolių - dovanos.

Jei mes kuo greičiausiai Gamtai ir viskam, kas gyva, nesukursime sveiki gyvenimo sąlygų, tai iš grabo savęs jau nebepakelsime. Sveikatos apsaugos tarnybos Rusijoje teigia, kad kas dešimtas vaikas gimsta genetiškai nepilnaverčiu žmonių. Oficialiosios ištaigos nenori mūsų labai gąsdinti, bet duomenys rodo, kad sveiki vaikai praktiskai néra. Nors kažkuo, bet kiekvienas iš jų serga. Lėtai, bet nuosekliai situacija veda prie nacių išsigimimo. Ką daryti?

Pirmausia - ekonomika turi pamilti ekologiją. Mūsuose dar visai nenaudinga būti švaria jmone. Išivysčiusiose šalyse nešvarų fabrikų, gyvulininkystės kompleksų su-

naikintų baudos. Pats ekonominis mechanizmas nuo statybos darbų iki įmonės uždarumo turėtų saugoti gamtą. Pavyzdžiu, Japonijos gamykla teršalų išmetimą kontroliuoja speciali elektroninė įranga. Jei gamykla teršalų išmeta daugiau nei nurodyta, suveikia automatika. Gamykla netektikiai elektros energija, atvažiuoja inspekcija, išsiaiškinėja padėtį, skiria baudą. Gamyklos inžinierius, besirūpindamas aplinkos apsauga, visais būdais stengiasi išvengti konfliktinės situacijos. Tai - vakarų šalyse, o mūsuose dažnai net tokios pareigybės néra.

Didieji atradimai pasiekią ir kosmosą. Kol kas išsavintos tik žemę supančios erdvės, bet žiurima ir į tarpvėjagždinius horizontus. Ar turi moralinę teisę į tolimesnias erdves veržtis pasaulis, kuris savo plotuose nesusitvarko?

Naujiesi rinkos santykiai tuo pat metu ir taiso, ir sunkina šios problemas sprendimą. Geriausia šios situacijos iliustracija yra 1990 m. įvykis pamaskvės upelyje Bitca. Nežinoma gamykla užteršė į sintelinę medžiagą, kuri chemiškai aktyvi paviršiuje. Ekologinės tarnybos inspekcija ilgai ieškojo kaltininkų. Užteršimas atrodė fantastiškai - teršalų putos siekė triaukštį namų. Žuvo daugybė žvyrų, varliagyvių, planktonas. Inspekcija nuleido rankas - kaltininkų praktiškai nebuvo galima rasti... Bet jie atsirado patys! Tai, pasirodo, bendra Rusijos-Prancūzijos firma. "Mes kalti. Pasiruoše sumokėti visa baudas. Avariija įvyko dėl darbuotojo aplaidumo. Jis jau atleistas". Kodėl taip vėlai praneš? Ogi apie avarią prancūzųjų savininkų pusei tiesiog "ūžmiršo pranešti". Mūsuose tai tikrai netipiskas elgesys. Tieki šiam fakte blogų ir gery naujienų, bet džiaugtis dar per anksči. Kur dar begalė šiukslynų ir visu kita... Kuo greičiau susidorosime su šia bjaurastimi, tuo sveikesni bus mūsų vaikai ir mes. Kol kas bumerangas skrydyje. I ką jis nutaikytas? - į mus. Atsargiau.

Pagal užsienio spaudą paruošė D. SAVICKAITĖ

Yra apie ką pagalvoti!

Briedžio protėvių liekanų randama jau prieš 1 mln. 500 tūkst. metų, o dabartinių briedžių - prieš 100-150 tūkst. metų. Pagal apskaitas, vykdytas nuo 1914 metų iki 1959 m. - tai miško žvėris, kurio gausumas Lietuvoje svyravo nuo 27 iki 1000 vienetų. O nuo 1960 m. jau persirito per 1000. Nuo to laiko jų visą laiką gausėjo ir 1985 m. jų skaičius pasiekė 7800.

ANP, kur vyrauja spygliuočiai, o lapuočiai - tai beržai ir pamiskių krūmai, elnių taip pat netrūksta (pvz.: 1976-1977 m. priskaičiuota 260, tai vidutiniškai 12,9 indi-vido 1000 ha). Nors praėjusiųjų metų duomenys teigia, kad jų yra 56 individai - 1,2/1000 ha.

Taurieji elniai Lietuvos teritorijoje gyveno nuo senovės, paskui dėl kažkokiu priežasciu išnyko. Bet 1934 m. apskaitos metu jų buvo 18, o 1985 m. priskaičiuota jau apie 11000. ANP 1978 m. paleista 19 elnių, atvežtų iš Šiaulių rajono. 1994 m. jų jau 96, tai - 3,02 ind./1000 ha.

Iš elnių šeimos stirma yra viena seniausia. Jų genties amžius 10-20 mln. metų. Europoje rasta 650 tūkst. m. senumo liekanos. Lietuvoje 15-19 a. tai buvo iprastinis gyvūnas, kuris vėliau sparčiai nyko. Tik uždraudus kanopinių žvérių medžioklę, skaičius pradėjo atsistatyti. Po pirmosios apskaitos 1934 m. buvo 13,9 tūkst. stirmų. Vėlesnais metais dėl meteorologinių sąlygų ir kitų faktorių jų skaičius keitėsi. 1985 m. apskaitos duomenimis Lietuvoje buvo 41,2 tūkst. ANP 1976-1977 m. apskaitos metu priskaičiuota 380 stirmų, o 1994 m. duomenimis - 316. Tai 10,8 vnt./1000 ha.

Šie kanopiniai žvėry daugiausiai mai-tinasi medžių ir krūmų žieve, lapais, šake-lėmis, žole. Tačiau žiemos laikotarpiu, ypač kai gilus sniegas, ių jų maisto racioną jeinā ir spygliuočių ügliai bei žievė. Tai priklau-so nuo miško augimviečių tipologinės struktūros. Mišriuose miškuose žiemą spygliuočiai (daugiausia eglės) sudaro iki 30-60% stirmų pašarą. Mišriuose ir spygliuo-

čių miškuose ügliai ir žievė sudaro 2,5-25%, giliomis žiemomis iki 46% elnių pašaro. Spygliuočių miškuose iki 63% briedžių maisto. Tie kanopiniai labai pažeidžia egles, laupydami nuo liemens žievę. Žaizdotame kamiene atsiranda puvinys, t. y. grybelinis užkrėtimas. Pažeistoje vietoje egė pasidaro silpna, pajuoduoja, apsakija ir stiprus vėjas medžius nulauzia.

Tai aktualu ir Ažvinčių sengirės rezervatui, kurio medynus didžiaja dalimi sudaro eglynai. Yra net ištisi židiniai 70, 90 me-džių (0,06 ha), o dažniausiai tai nuo 3 iki 10 eglų, kurias yra sužaloję briedžiai ir elniai. Tokių medžių 54 kvartale yra apie 400 - tai maždaug 0,3 ha. 42 kvartale - apie 250 (0,35 ha), 53 kv. - apie 200 (0,15 ha), 41 kv. - apie 100 (0,1 ha), 52 kv. - apie 100 (0,18 ha). Kaip matome iš penkių kvartalų duomenų - pažeista yra maždaug 1,17 ha eglynų. Jau nekalbant apie tai, kad trečiojo dalis 42 kv. išdžiūvo dėl kitų priežascių.

Yra apie ką pagalvoti!

A. ČEPONIS

ANP mokslinis bendradarbis
rezervatui

ANP KRONIKA

Birželio 3-4 dienomis vyko Sekminių šventė. Vieną die-ną šventė vyko Meironių kaime, kitą - Palūšėje. Šventės metu pradėti atgaivinti senoviniai paprociai, kaip antai - plukdomos i kito kranto ganyklas karvės, jos vainikuo-jamos, vaišinami piemenys, organizuotos eitynės per ūki-ninkų sodybas, vakaronės.

Birželio 17 d. jau antrus metus vyko respublikinė šventė "Dédés armonika 95", skirta turizmo sezono atidarymui Parke. Dalyvavo muzikos kolektyvai iš Varėnos, Trakų ir Panevėžio.

Liepos pradžioje vyko tarptautinė šventė "Ežerų sietuva". Šventės atidarymas vyko ant Ladakalnio, ANP ad-ministracijos teritorijoje vyko šventinių renginių gene-

ralinė repeticija, turizmo ir rekreacijos centre gyveno kolektyvas iš Olandijos, prie Kavinio ežero vyko šventės uždarymo rajoone vakaronė.

Rugsėjo mėnesį Parko darbuotojai turėjo galimybę aplankytį Žemaitijos ir Kuršių Nerijos nacionalinius parkus.

Spalio 14 dieną suruošta Rudens gėrybių vakaronė. Vakaronės metu veikė dėliaus paroda, vyko patiekalu degustacija - konkursas. Palūšiečiai sulaukė muzikuojančių svečių iš Ginučių, buvo daug dainuota ir šokta.

Gili žiema, ne vien badas miško žvėreliams. Storas sniego sluoksnis neleidžia greitai bėgti, saugiai pasislėpti nuo plėšrūnų. Dėl pašarų stokos žvėreliai yra nusilpę. Bene labiausiai nusilpę yra stirnos. Sako, viena bėda - ne bėda. Stirnos kenčia ne vien tik dėl pašarų stokos, bet ir nuo plaučių uždegimo. Tuo naudojasi plėšrūnai žvėrys bei valkataujantys šunys. Todėl nuo 1995 m. buvo pradėtas plėšrūnų žvérių bei paukščių ir valkataujančių šunų naikinimas ANP teritorijoje. Pirmasis laimikis - V. Šakalio ir V. Kutros nušauti du vilkai Vaišniūnų girininkijoje.

Gruodžio 1 dieną vyko vakaras, skirtas Advento pradžiai. Parko darbuotojai buvo supažindinti su Advento ir kūčių pačiočiais, mitologija, būrimais. Vakaras vyko teatralizuoto pasakojimo forma.

Gruodžio 23 dieną vyko administracijos darbuotojų kabinetų apžiūra - konkursas "Prieš Naujuosius". Nugalejo miškininkų V. Šakalio ir V. Brukštaus kabinetas.

Gruodžio 29 dienos popietę darbuotojų vaikams organizuota teatralizuota Naujametinė eglutė, vakare - vakaronė darbuotojams.

1996 m. sausio-vasario mėnesiais ANP miškininkai organizavo akciją "Baltasis badas". I miškus buvo išvežta 1300 kg šieno, 300 kg grūdų, 15160 kg grūdų bei kitų atlieku, 1150 kg kitų pašarų, 100 vnt. šluotelius, nuleista 59,5 ktm drebulių, pagaminta ir nuolat prižiūrima 50 lesyklų bei 33 slėptuvės kurapkoms, papildomai įrengtos 5 šeryklos kanopiniams.

ANP direktorius A. Panavas per Ignalinos kabelinę ir Lietuvos televiziją pakvietė visus, neabejingus gamtai, padėti žvėreliams ir paukščiams nugalėti "baltajį badą".

Labai malonu, kad vieni pirmųjų į kvie-

timą atsiliepė Tauragnų medžiotojų klubo nariai, vadovaujami D. Skliausčio, kuriie savo lėšomis įrengė 2 pašarines aikštèles ir atvežė 3000 kg grūdų atliekų.

Paruošę
D. SAVICKAITĖ,
A. MAMENIŠKIS

AUKŠTAITIJOS NACIONALINIS PARKAS

TURIZMO JR REKREACIJOS CENTRAS

PASLAUGŲ KAINOS VIENAI PARAI 1996 M.

Dvivietis dviejų kambarių numeris su vonia, WC 80 Lt

Dvivietis kambarys su vonia, WC - 46 Lt

Nakvynė vienviečiame kambaryje vasariniame namelyje 5 Lt.

Nakvynė 2-3-viečiame kambaryje vasariniame namelyje - 9-10 Lt

Nakvynė apšildomame korpuše dvievietiame kambaryje 10 Lt

Nakvynė apšildomame korpuše triviečiame kambaryje 9 Lt

Nakvynė apšildomame korpuše keturviečiame kambaryje 7 Lt

Valties nuoma parai 9 Lt, valandai - 2 Lt.

Stalo tenisas 1 valandai - 1 Lt.

Slidės su batais parai - 2 Lt, 1 val. - 0,60 Lt

Garinė pirtis 1 val. - 25 Lt, vėkarui - 80 Lt.

Ekskursijų vadovas 1 val. - 10 Lt.

Instruktoriaus žygiai 1 val. - 3,20 Lt

Nuomojamas turistinis inventorius

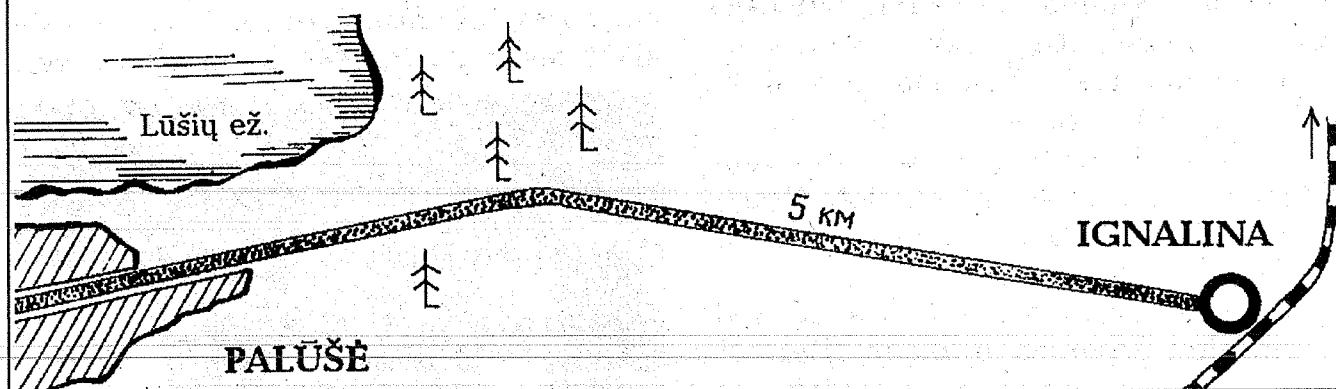

Nuomojamos patalpos konferencijoms, seminarams, vestuvėms ir kt. renginiams.

Parduodami vienkartinio naudojimo indai.

Tel. 8 - 229 52891, 47430, Palūšė

Adresas: Palūšė 4759 Ignalinos rajonas, Aukštaitijos nacionalinio parko direkcija, leidinys "Ladakalnis".
Redaktorė D. Savickaitė
Dailininkė I. Šimonienė
Nuotraukos A. Panavas
Leidėjas: Aukštaitijos nacionalinio parko direkcija.
SL 516a.

Rinko, maketavo ir spaustino
UAB "Utenos spaustuvė",
Kauno 33, Utena.
Telef. Nr. 54787.
1995m. Užsak. Nr. 799. Tiražas 1000 egz.
Kaina sutartinė.